

ZBIVANJA U ZAGREBU U OŽUJKU I TRAVNJU 1848. prema pismima upućenima biskupu Jurju Hauliku

Josip Kolanović

Pariška revolucija (22-25. veljače 1848) već početkom ožujka ima odjeka u Ugarskoj. L. Kossuth je na Ugarskome saboru 3. ožujka zahtijevao ukidanje feudalnih odnosa, samostalnost Ugarske i ustav za Austriju. Samo deset dana nakon toga, 13. i 15. ožujka u Beču su se podigli na ustanak studenti, radnici i građani te su srušili Metternichov režim i primorali cara da navijesti donošenje ustava. Tu je vijest u Zagreb prenio kočijaš diližanse koja je 13. ožujka krenula iz Beča, a stigla u Zagreb 15. ožujka. Od toga dana Zagreb postaje središte političkih zbivanja u Hrvatskoj vezanih uz 1848. godinu.

Što se sve događa u Zagrebu u prvih mjesec dana, praktički od 15. ožujka do 21. travnja, saznajemo iz pisama koja su odanle upućivana zagrebačkome biskupu Jurju Hauliku, koji se u to vrijeme nalazi izvan Hrvatske. Naime, kao banski namjesnik početkom studenoga 1847. krenuo je zajedno s hrvatskim izaslanicima u Bratislavu na Ugarski sabor koji je bio zakazan za 7. studenoga 1847. U toj ulozi on predsjedava Banskog konferenciji koja se 3. siječnja 1848., za vrijeme održavanja sabora, sastala u Bratislavi. On u Bratislavi ostaje sve do 22. ožujka. Odmah nakon prevratničkih događaja u Beču Haulik je uputio pismo kralju Ferdinandu u kojemu se zahvaljuje na službi banskoga namjesnika i predlaže da se banom imenuje "rođenoga Hrvata ili Slavonca, muža koji uživa puno povjerenje svojih zemljaka i koji je iskreno odan narodnosti hrvatskoj". Koncept Haulikova pisma kralju Ferdinandu u kojem izražava svoju radost zbog imenovanja Josipa Jelačića banom i moli kralja da mu i dalje ostane naslov banskoga namjesnika, koji su od davnine nosili zagrebački biskupi, ima nadnevak 25. ožujka. Vjerojatno je to bio posljednji dan njegova boravka u Bratislavi. On odlazi u Beč i smješta se u svratištu *London*. U Beču je Haulik ostao do 14. lipnja, dakle nakon ustoličenja Josipa Jelačića banom i početka sabora.

Valja upozoriti na razloge zbog kojih se Haulik ne vraća u Zagreb. Pri tome je potrebno upozoriti i na Haulikovo stajalište prema novim događajima i njegovo opredjeljenje za političke promjene. U posebnom prilogu u ovom

broju Fontesa, *Zagrebački biskup Juraj Haulik i ustoličenje bana Josipa Jelačića*, donosimo dokumentaciju koja osvjetljuje Haulikovo izbivanje i njegovu zahvalu na imenovanju ustoličiteljem novoga bana. Pisma koja su mu upućivali njegov dvorski župan i najvećim dijelom njegovi suradnici - zagrebački kanonici - odražavaju prilike i događaje kako su se iz dana u dan odvijali u Zagrebu.

Juraj Haulik bio je legalist i stoga se nije izravno uplitao u događaje, posebno nije htio sudjelovati u određenim prevratničkim pothvatima. S druge strane on je bio osoba koja je i ranije, u događajima koji su prethodili sazivu sabora, a i kasnije do kraja svoga života, zastupala i branila interese Hrvata. To, među ostalim, pokazuje i njegov prijedlog da se banom imenuje osoba koja "uživa puno povjerenje svojih zemljaka i koji je iskreno odan narodnosti hrvatskoj". Dosljedno tome on se u svome pismu kralju Ferdinandu raduje imenovanju Josipa Jelačića banom. Ipak, odbio je biti na čelu zagrebačkog izaslanstva predvođenog Ljudevitom Gajem, koje je kralju imalo podastrijeti hrvatska zahtijevanja. Možda je jedan od razloga bio i zahtjev za ukidanjem celibata, što je za Haulika neprihvatljivo. Sukob s Ljudevitom Gajem u pozadini je Haulikove odluke da se zahvali i na imenovanju da bude ustoličitelj novoga bana. Do kraja ostajući dosljedan svojem legalističkom opredjeljenju, on se vraća u Zagreb tek nakon što je ban ustoličen i što su održane prve saborske sjednice, ne želeći na bilo koji način kompromitirati svoje biskupsko dostojanstvo (jer u žaru prevratničkoga zanosa pojedinci su mu prijetili ukoliko se vrati u Zagreb), ali ne želeći ni bilo čime naškoditi novoimenovanome banu, kako je to iznio u jednome svome pismu.

Pisma koja ovdje objavljujemo gotovo iz dana u dan prenose vijesti i zbivanja u Zagrebu. Pišu ih najbliži Haulikovi suradnici. To je ponajprije njegov dvorski župan, praktički voditelj cjelokupnoga gospodarstva i upravitelj njegovih dobara Franjo Zengeval. Od ukupno dvadeset i pet pisama što ih ovdje objavljujemo, on ih je napisao trinaest. Po broju pisama nakon Zengevala dolazi Petar Šatvar, kanonik, ravnatelj Haulikove pisarnice i njegov kanonik pobočnik. On je napisao četiri pisma. Dva je pisma napisao kanonik Josip Rober, a po jedno Benedikt Lentulaj, grof Janko Drašković, kanonik Josip Vračan, koji je vodio pisarnicu, kanonik Ivan Kralj te Zagrebački kaptol.

Najdrobiji u svojim izvještajima je dvorski župan Franjo Zengeval. On Haulika izvješćuje o svim bitnim događajima i podastire mu svu dokumentaciju (proglašene, predstavljenke, zapisnike sjednica, koncept narodnih zahtijevanja i sl.), što je bilo od izuzetnoga značenja da Haulik bude o svemu točno obaviješten.

Sačuvano je samo jedno pismo koje je kao odgovor napisao biskup Juraj Haulik. To je pismo od 14. travnja upućeno kanoniku pobočniku Petru Šatvaru. U njemu iskazuje zadovoljstvo što je pučanstvo Kaptola, Nove Vesi

i Vlaške Vesi pozitivno raspoloženo prema biskupu. Zanimljivo je da on i tom prilikom poziva na lojalnost kralju i vlastima, naglašavajući vrline vjere, mira i marljivosti

Sva pisma koja ovdje objavljujemo čuvaju se u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu (*NAZ*) među predsjedničkim spisima biskupa Jurja Haulika (*A. praes.*).

1. 17. ožujka 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku

Prilozi:

- 1) Zapisnik skupštine Poglavarstva grada Zagreba od 17. ožujka
 - 2) Predstavka grada Zagreba kralju Ferdinandu od 17. ožujka
 - 3) Letci koji su se pojavili u Zagrebu
2. 18. ožujka 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
3. 19. ožujka 1848. - Kanonik Josip Rober biskupu Jurju Hauliku
4. 20. ožujka 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
5. 20. ožujka 1848. - Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku
6. 21. ožujka 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku

Prilog:

- Izvadak iz zapisnika skupštine Poglavarstva grada Zagreba
7. 23. ožujka 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
8. 23. ožujka 1848. - Zagrebački kaptol biskupu Jurju Hauliku

Prilog:

- Želje naroda u 22 točke
9. 25. ožujka 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
10. (25) ožujka 1848. - Grof Janko Drašković biskupu Jurju Hauliku
11. 2. travnja 1848. - Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku
12. 3. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
13. 6. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
14. 7. travnja 1848. - Kanonik Josip Vračan biskupu Jurju Hauliku
15. 7. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku

Prilog:

- Izjava Općine Vlaška Ves
16. 8. travnja 1848. - Benedikt Lentulaj biskupu Jurju Hauliku

17. 10. travnja 1848. - Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku
18. 11. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
19. 12. travnja 1848. - Kanonik Josip Rober biskupu Jurju Hauliku
20. 12. travnja 1848. - Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku
21. 12. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
22. 14. travnja 1848. - Biskup Juraj Haulik kanoniku Petru Šatvaru
23. 16. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku
24. 17. travnja 1848. - Kanonik Ivan Kralj biskupu Jurju Hauliku
25. 21. travnja 1848. - Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku

1.

1848. ožujak 17. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Najnoviji bečki događaji uznemirili su i stanovnike Zagreba. Već 16. ožujka navečer održavani su sastanci, a 17. prijepodne za sjednice poglavarstva velik broj ljudi ušao je u vijećnicu. Izneseno je kako Hrvati ne smiju zaostati za drugim narodima koji teže slobodi. Predloženo je i odlučeno da se kralju podastre predstava u kojoj će se zatražiti sazivanje sabora na kojem će se utvrditi zahtjevi i uputstvo izaslanicima kraljevine. Jedini poseban zahtjev bit će onaj o pridruženju Dalmacije i grada Senja kraljevini. Osnovat će se narodna straža koja će se brinuti o sigurnosti u gradu. Biskupiji, odnosno kaptolu uputit će se poziv da se pridruže, jer su pitanja sigurnosti područja pod upravom grada i područja pod upravom biskupije, odnosno kaptola povezana. Za ovo je zaduženo povjerenstvo pod vodstvom suca Kamaufa. Zengeval sam nije načistu što da učini: smatra da bi ipak trebao u tome sudjelovati ako ga pozovu, barem pasivno kako bi se izbjegle neugodnosti koje bi u ovakvim prilikama mogle poteći od samog stanovništva na području pod upravom biskupije, odnosno kaptola. Zato moli Haulika da mu izda napatuk kako da postupi. Posebno poslanstvo odnijet će u Beč predstavku kralju, a teklići će je priopćiti i drugim županijama i i upravnim nadležstvima (*iurisdictiones*) da im posluži kao primjer. Ujutro su pronađeni leci, jedan se prilaze ovome pismu. Već u 3 sata poslijepodne u gradu je bilo sve mirno.

Popodne je održana još jedna sjednica na kojoj su potvrđeni zaključci prijepodnevne sjednice. Na prijepodnevnoj sjednici prvi je govorio Ivan Kukuljević koji je izabran za počasnoga građanina. U počast usvojenog zaključka navečer će kroz grad proći gradska glazba.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Novissimi eventus Viennenses etiam urbis huius incolarum genium conturbaverunt¹. Iam heri vesperi concertationes aliquae servabantur resultatum illud hodie producentes, quod hodiernis horis antemeridianis cives et aliarum etiam conditionum homines, imo et (il)litterati, maiori, imo vero melius dicam, copioso numero congressi curiam civicam, tum etiam interius conclave subingressi consideranti solitamque sessionem magistratui propositionem illam fecerint ut, cum omnium regnorum et ditionum incolae pro consequenda meliori sorte et existentia obtinendisque aliquibus libertatibus sese movere coeperint, Croatae quoque postremi manere non cupientes suae maiestati sacratissimae instantanee repraesentandum censeant pro eo, ut quo prius congregatio regni celebretur et in hac quoad ea, quae obiectum petitionum constituere possent, deliberetur, praeterea quoad ipsam regni ablegatis dandam et praesentibus adiunctis magis accomodandam instructionem consilia ineantur. Praeter illud speciale petitum ut Dalmatia et urbs Segniensis mox reincorporetur et ab utrinque exmittendi ablegati proxime celebrandae regni congregationi interveniant, alia nulla singularia postulata in repraesentatione continebuntur. De caetero illud quoque conclusum initum est quod, siquidem in praesentibus perturbatis rerum adiunctis ratio securitatis publicae peculiaris reflexionem subeat, cohors civilis ad normam nationalis gardae organizetur², deputatio sub praesidio iudicis Kamauf hanc coordinet atque iurisdictiones quoque episcopalis et capitularis ad fovendam eatenus unionem provocentur, illo praesertim ex obtutu quod in casum periculi alicuius urbi iminentis mutua defensa absolute necessaria evadat. Conclusum hoc non parum perplexum me reddit: quid me videlicet in casum similis provocationis facere oporteat? Ad evitandas possibles inamaenitates quas in tali casu etiam a propriis incolis facile experiri liceret, censeo me deputationi illi passive saltem, si quae prudentiora conclusa exoperari non licuerit, intervenire debere; interea tamen excellentiae vestrae demisse supplico ut ea ac tali, quae excellentiae vestrae videbitur, gratiose instructione me providere dignetur.

¹ Pariška revolucija u veljači (22–25. veljače 1848) pokrenula je val prevratničkih gibanja u Europi. U Beču počinju prevrati nakon govora kojim je L. Kossuth u Ugarskom saboru 3. ožujka zahtijevao ukidanje feudalnih odnosa, samostalnost Ugarske i ustav za Austriju. To je potaknulo i puk u Beču te su se studenti, radnici i građani 13. i 15. ožujka podigli na ustanak i borbom na barikadama srušili Metternichov režim i primorali cara da najviješti donošenje ustava. Vijest u Zagreb prenio je kočijaš dilijansee, koja je krenula iz Beča 13. ožujka, a stigla je u Zagreb 15. ožujka. Vijest se brzo proširila među stanovnicima glavnoga grada. Usp. Josip barun Neustädter, *Ban i događaji u Hrvatskoj od godine 1848*, 1. sv., Zagreb 1994, 276–277 (dalje: Neustädter).

² Zapisnik skupštine Poglavarstva grada Zagreba vidi u Prilogu 1).

Deputatio ista caeteroquin, ut puto, primum post aliquot dies considerit et concertatio etiam aliquot diebus perdurabit. Repraesentatio praeattacto modo conclusa³ medio specialium deputatorum ad suam maiestatem sacratissimam deferetur; hi sunt: fiscalis Novak et Vraniczany ex parte nobilitatis, fiscalis Kraly et medicus Rauth ex parte honoratorum, Mallin et Hacz ex parte civium. Eadem haec conclusa communicantur cursore extraordinario cum omnibus Croatico-Slavonicis iurisdictionibus eademque ad exemplum hoc sequendum provocantur. Iudex Kamauff⁴ admodum popularem sese remonstravit et ideo dum ex sessione redibat comitivam aliquot centuriarum habuit et inter mera "živio" domum pertigit. Mane hodie dicuntur diversae provocationes in angulis domuum legibiles fuisse, unam ex his in advoluta copia excellentiae vestrae demisse praesento⁵. Nunc post meridiem hora quarta articulus super praemissis conclusis condendus cum interventu electae civitatis legetur et publicabitur; si quae modificationes obtinuerint, praesentibus subinserere praesumam.

Altis in reliquo gratiis devotus omni cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 17. Martii 1848., hora tertia pomeridiana. Urbs tota usque hoc momentum est quietissima.

P.S. Omnia conclusa antemeridiana in numerosissima sessione post meridiem servata approbata sunt. Subiungendum habeo quod mane primum sermonem habuerit Ioannes Kukuljevich,⁶ eodem momento in honorarium

³ Predstavka caru vidi Prilog 2). U Beč ju je trebalo odnijeti poslanstvo čiji su članovi bili Franjo Novak, Ambroz Vraniczany, Janko Mallin, Pavao Hatz, liječnik Eduard Rauth i Škender Kralj. Neustädter (281) ne spominje Janka Mallina. Među njima, svakako je bio najpoznatiji Vranyczani-Dobrinović Ambroz (Starigrad na Hvaru, 13. X. 1801 - Ragazo, Švicarska 12. VII. 1870), poduzetnik, pristaša hrvatskoga narodnog preporoda. Zalagao se za izgradnju prometnica (cestovnih i željezničkih) u Hrvatskoj, zaslužan za osnivanje dioničkoga društva za plovidbu Savom i Kupom koje je nabavilo prvi domaći riječni parobrod *Slogu*. Zastupnik u Hrvatskome saboru 1848. i 1861.

⁴ Kamauf Ivan Nepomuk, posljednji gradski sudac, načelnik zagrebačkoga Gradeca, te prvi načelnik grada Zagreba 1850-1858. nakon ujedinjenja Zagreba u jedinstvenu općinu. Usp. Neustädter, 466.

⁵ Dva takva letka poslao je Franjo Zengeval, dvorski župan, biskupu Hauliku u pismima od 17. i 18. ožujka 1848. Te letke je i D. Galac spomenuo u svome pismu Ij. Gaju od 18. ožujka nazvavši ih "buntovničkim proglasima" (*ausfrueherische Proklamationen*) što su se pojavili na uglovima ulica. Već je J. Šidak napisao da o njima nema nikakvih drugih podataka osim onih što ih spominje D. Galac "niti se proglasi takve vrste nalaze u sačuvanim zbirkama letaka" (J. Šidak, Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-1849, Zagreb 1979, 36). Šidak je s pravom zaključio da se ti leci ne mogu poistovjetiti s proglasom protiv sestara milosrdnica (krivo stoji da je riječ o proglasu da se istjeraju "jezuiti"), a koji je letak objavio V. Bogdanov datirajući ga s kraja kolovoza. Naime, i taj je letak Franjo Zengeval poslao Jurju Hauliku u pismu od 12. travnja 1848. i izričito iznosi kako se priloženi letak *danas* pojavio u gradu (NAZ, A. praes. 283/1848).

civem ellectus et adiuratum, Ferencz, Rauth, Baszarovich, civis Tkalchich et plures alii. Ad honorandum hodiernum istud conclusum hodie vesperi civilis musica urbem permeabit⁷.

NAZ, A. praes. 204/1848.

Prilog 1)

1848. ožujak 17. Zagreb.

Zapisnik skupštine Poglavarstva grada Zagreba.

Leta 1848., dana 17. ožujka u Zagrebu u vićnici daržana jest siđnica unutarnjega i izvanjskoga Magistrata, u pribitju iz unutarnjega gospode Janka Kamaufa, namistnoga sudca, Josipa Lukšića namistnoga čeonika, Vikoslava Šrabca kapetana, Mírka Karvančića, Josipa Verbanića, Lavoslava Kavića i Josipa Mikulića starešinah; iz izvanjskoga pako Magistrata gospode Tomislava Cuculića, pučnika, Tadie Ferrića, Josipa Sorga, Janka Mallina, Mate Pallaina, Mihalja Štivalića, Franje Novaka, Franje Špišića, Vekoslava Lukinaca, Ivana Dolnegra, Petra Klemenića, Andrađa Gjurkovečkia, Nikole Nicolića, Jakoba Pogorelca, Ferdinanda Leucendorfa, Karla Papeša, Luke Pernca, Vokoslava Raiharda, Stopana Pavlekovića, Vase Mraovića, Josipa Robera, Škendera Berdarića, Josipa Merherra, i Josipa Fuksa, izbornikah, Henrika Ostoića, podbilježnika, kojom prilikom zaključena su slideća:

O representaciji u sledećim predmetu
Njegovom Veličanstvu podniti odredjenoj

Najnovii dogadjaji vrimenta, koji se u čitavoj skoro Europi i u istoj Monarkii austrijskoj porodiše, grozeći prevrat starodavnih instituciah, probude i pozornost ovdašnjeg gradjanstva, da i cilog puka, na ono, što u takovih izvanrednih slučajih, za preteći pogibelne posljedice, učiniti mudrost i oprez

⁶ Govor I. Kukuljevića objavljen je u *Novinama dalm.- horv.- slavonskim*, br. 23, od 18. ožujka. Usporedbom između ovoga govora i predstave upućene caru, F. Šišić zaključuje da je ta predstavka "jamačno u glavnom bila Kukuljevićevo delo" (*Kako je Jelačić postao banom*, Javnost III, Beograd 1937, 64). Toga je mišljenja i J. Šidak (*Šidak, Studije...*, 37).

⁷ Navečer je u Zagrebu priređena bakljada pod Kamaufovim prozorima, a zatim je mnoštvo građana pošlo i k ostalim članovima poglavarstva. Ovacije su potrajale do ponoći, a ulicama su svuda vrvjeli građani, uz neprestane povike "živio" poslije svake narodne popijevke koju je glazba odsvirala. Neustädter, 281.

svetoga, vernost pako i ljubav prama kralju i narodu od svakog dobrog gradjanina zakteva. Ovakovim duhom nadahnuti isti gradjani i drugi stanovnici ovog grada, - uvidivši potrebu mlogih reformah u daržavnom, kao cile Ugarske, tako i sdruženih Kraljevinah organizmu, koje reforme duh vika, sila vremena, i dozrilost narodah iziskuje, o kojih pako savitovati, polag zakona našeg municipalnog, samo u obćim orsaćkom Kraljevinah ovih saboru se može, - stupe danas u sidnicu Magistrata sa izabranom obćinom daržanu u neizmīrnom broju, imajući u kruge svome zastupnice svakog stališa i svake klase gradjanah, i stanovnikah ove varoši; te pod cilovodstvov vele slavleng domorodca Ivana Kukuljevića, Varaždinske županie sudca, u punim povirenju Magistrata zamole, da bi se od strani ovdašnjeg grada Njegovom Velićanstvu pokorna representacia podnela, kojom se moli, da Njegovo Velićanstvo daržavni sabor ovih kraljevinah odmah odrediti blagoizvoli, i nalog primirni gospodinu banske časti namīstniku preuzvišenomu gospodinu biskupu zagrebaćkomu u tom podiliti. Predlog ovaj Magistrat i izabrana obćina, uvidivši zakonitost i svetost namīravanja njegovog, s najvećom pripravnostju primiše, te u tom smislu representaciju Njihovomu Velićanstvu podniti odredi, u kojoj representaciji će se Njegovo Velićanstvo i o tom umoliti, da ne samo glede varoši Senja naredbe učiniti blagoizvoli, da poklisar iste varoši u našim daržavnom Kraljevinah ovih sprvavištu nazočan bude, nego takodjer poglavarstvima Dalmatinske Kraljevine, koja u slid tolikih Zakonah i obećavanjih presvetlih Kraljah Kraljevinam Hervatskoj i Slavonskoj pridružiti bi se morala, naputak dati, neka se ona sa g:(ospodinom) banske časti namīstnikom u porazumljenje stave, i odmah na ovaj parvi daržavni sabor poklisare šalju. Zajedno zaključeno bi, da se ista representacia po jednim odboru Njegovom Velićanstvu podnese; odbor taj imenovan jest iz sledećih clanovah: gg: Frnajeva Novaka, Ambroza Vranjicanja, Janka Mallina, Pavla Haca, lekara Eduarda Rauta, i pravdopravnika Škendera Kralja.

Tom prilikom bi i pozorno oko obratjeno na obću segurnost ovog grada, koja ako kada, zaista u ovako smutjenih vrīmenah svu pozornost zakteva. Na tu svarhu videći najjaćii temelj segurnosti u duhu naroda primirnim ustanovljenju narodne gradjanske čete, imenovan jest odbor koj će osnovu i naridbe organiziranja čete ne samo ovog slobodnog i kraljevskog grada, nego i kaptolske i biskupske izraditi, i simo o tom izvīstje dati. Predsednik toga odbora jest gospodin sudac Kamauf, a članovi su mu gospoda: kapetan Vekoslav Šrabec, Stopan Tkalčić, starešina Mikulić, Pavel Hac, Antun Rubido, Škender Berdarić, Lavoslav Pflancer, Josip Horbeld, Janko Shenk, Josip Fuks, Karlo Klinggraff i Škender Kavić kao perovodja.

Prigodom ovom na učinjeni i jednodušno primit predlog gospodin Ivan Kukuljević, koj ovom prilikom toliku brižljivost za ovu varoš i gradjanstvo pokazao je, gradjaninom ove varoši imenovan jest i odmah zaprišežen.

Varhu ovako načinjenih svi gradovi i županie Harvatske i Šlavonie ubaveštjeni biti će, da podobne korake učiniju, te na tu svarhu ima se ista peticia gradjanah pod odgovorom poglavarstva tiskati dati.

Proglasio Henrik Ostoić, podbilježnik

[potpisali:] Janko Kamauf sudac

Josip Lukšić, čeonik

Vjekoslav Šrabec, kapitan

Mirko Karvančić, vechnik

Josip Vrbančić, vechnik

Lavoslav Kavić, vechnik

Josephus Mikulić, vičnik

Tomislav Cuculić pučnik u ime takodjer čete izabrane občine

DAZg, Poglavarstvo sl. i kr. g. Zagreba, Protokoli 1848, kut. 61, fol. 29r-30r, br. 1098.

Prilog 2)

1848. ožujak 17. Zagreb

Predstavka grada Zagreba kralju Ferdinandu.

Vaše posvetjeno Cesarsko Kraljevsko Veličanstvo!

Naš sadašnji vik jest ono doba, gdi su se narodi osvistili, dozrili i sebe spoznali.

U ovom stolitju pošlo je za rukom mnogim europejskim narodom, koji su ositili, da su već dozrili i da su punolitni, obistiniti ovu punolitnost a i druge prisiliti da ju priznaju.

Nu ima narodah, koje biaše pritisnuo nevaljani, umitni sistem tutorstva, i ovih nije ta srića dopala, te nisu mogli kao punolitni i samostalni narod pomagat razvijati slobodno uredjenje deržavah, jer su stenjali pod jarmom nametnutog sebi tutorstva.

Veliki događaji, koji su se nedavno na zapadu i na jugu Europe sbili, i koji se mogu smatrati kao velevažna znamenja nove dobe, novog života naroda - ovi događaji prokerčili su stazu ideji čovičnosti i slobode i do ugnjetenih narodah; udušeno čuvstvo zrilosti i slobode uzbudi se, jatomicse padaju vladanja samovoljna, koja su do sada narod dilila od prestola, i razlučivala interese naroda od interesah vladaocah. Svim ovim narodom ograno je danak lipe budućnosti, sinulo je sunce slobode i samostalnosti.

I prestol Vašega Veličanstva okružavali su do sada muževi, koji nisu znali stopiti interese narodah podloženih s interesi prestola Vašeg Veličanstva, nego tražeć spasenje u zlosritnoj bureaukratiji, na ušterb svitle vladajuće kuće, nisu pustili, da prodre tužni glas narodah podloženih do prestolja Vašeg Veličanstva, i tako Vaše Veličanstvo nije moglo ni doznati prave želje i potrebe svoje države.

Nemogavši na ovaj način svoje prošnje i tužbe Vašem Veličanstvu podniti, probili su nepravedno obuzdani narodi onaj zid bureaukратиčki, koji ih je od Vašega Veličanstva razstavljao, i položili su na prestolu Vašega Veličanstva davno gojene želje i pravedna zahtivanja virmih Vaših podložnikah.

Vaše Veličanstvo je po primiru svojih velikodušnih pradidovah i po prirodjenoj sebi otčinskoj ljubavi prema svom narodu uslišalo pravedne želje i prošnje svojih virmih podložnikah i pravičnim jednim činom utverdilo je sriću i blagostanje svojih zemaljah, a slavu i diku vladajuće kuće.

Nas constitutionalne stanovnike trojedne kraljevine napunio je ovaj velelipni čin našega Vladaoca neizmirmom radostju. S uzhitjenjem pozdravljamo ovu zoru slobode naših susidah, s kojim nas jedan prestol i mnogoverstni intersi čversto skapčaju. Jer s jedne strane vidimo, kako se time i našim susidom otvaraju vrata od slobode i institutiah, koje smo mi već ponajviše dobili po ustavu naslidjenom od naših praotacah, koje smo neoskvernjene sačuvati znali, i kojih vrimenu shodno, a ustavu i slobodi primireno razvijanje kao svetu dužnost smatramo. Nu s druge strane i zato se radujemo, jer u ovoj novoj i čverstoj vezi narodah i prestola Vašeg Veličanstva nalazimo novo i neporušivo poručanstvo stalnoga obstanka i napridka ove Monarkie, a na ovom temelju stoji i naše mile domovine srića i budućnost. Mi smo sa svime uvireni, da samo ona država nosi u sebi klicu pravoga i slobodnoga razvitka i postojanoga blagostanja, u kojoj se pojedine pokrajine slobodno i samostalno razvijaju, a sva država čini jednu skladnu i harmoničku cilost.

Nu pozdravljajuć s bratinskom simpatijom ovaj krasni dar Vašega Veličanstva i dragocinu stečevinu s nami sdružene susidne bratje, nemože nam se na ino, nego brižljivo promotriti naše sadašnje stanje i oštro pogledati u budućnost naše Domovine.

Novo slobodno vladanje, kojim je Vaše Veličanstvo naslidne svoje pokrajine milostivo nadarilo, podiljuje ovim našim susidom sasvime drugi oblik, novi živi organizam.

Vaše veličanstvo! Iskreno želimo s naslidnima pokrajinama Vašega Veličanstva, a s našimi susidi, kano i do sad, u čverstoj svezi živiti. Nu ova želja nalaže nam potribu, da naše dosadašnje odnošenje priljubimo, ko što valja, ovomu novomu organizmu naslidnih pokrajinah.

Silni zamah slobodnih ideah ovoga vika hoće, da nam sruši jedini bedem naše narodne samostalnosti, naime naša municipalna prava; ona nas nemogu više dovoljno štiti i braniti. Vrime i okolnosti sile nas, a mi smo to i kripko odlučili, postarati se za druge garantie našega nrodnoga bitja. Jer narodna naša samostalnost i slobodni razvitak jesu naše najsvetie blago, i mi smo svaki čas pripravni žertovati kerv i život za njihovu obranu.

Ugarski sabor, na kojem su i zastupnici naše zemlje, namirava od Vašega Veličanstva izmoliti nove slobodne institutie, uslid kojih bi se naš dosadašnji ustav iz temelja prominio. Mi gojimo jednake želje s našom ugarskom bratjom, da bi naime Vaše Veličanstvo ove na slavu i jakost svete ugarske krune smirajuće institutie nama premilostivo podililo, a nova slobode staza, kojom je Vaše Veličanstvo sada krenulo, pruža nam sigurno poručanstvo, da ćemo ih i steći. Nu vičanje i prilagodjenje ovih institutiah podilit će ugarskomu saboru novu formu novu zadaću, a naši državni poslanici na ugarskom saboru nisu dobili od sdruženih kraljevinah potribiti naputak za ovaj nepredvidjeni slučaj, kojim će se sav organizam zemaljah ugarskoj kruni podloženih sa svime prominiti.

Kraljevine Dalmacia, Hervatska i Slavonia, premda inače slobodne i samostalne, jesu glavna čest i dio svete ugarske krune. Nas se dakle ovaj organizam državni ponajbliže tiče. Naša je najsvetija dužnost priljubiti dosadašnju samostalnu i municipalnu narodnu Existenciu novomu ustrojenju naše države, da nebudemo kao gnjili ud novo oživljenog tila. Mi smo od starine naviknuli samo zakonitom stazom stupati, a i sad smo nakanili njom udariti, dočim namiravamo naše dosadašnje odnošenje novoj slici naslidnih pokrajinah Vašeg Veličanstva priljubiti, nutarnje svoje stanje i razmirje po slobodnih načelih postavljenih od Vašeg Veličanstva urediti, novo poručanstvo svoje narodne samostalnosti potražiti, a državnim svojim poklisarom na ugarskom saboru za ovaj novi pravac i nov naputak podiliti. Sve ovo možemo samo državnim zakonitim našim organom, naime saborom kraljevinah naših Dalmacie Hervatske i Slavonie učiniti i postignuti. Zato po ovih naših poslanicah Vaše Veličanstvo prepokorno molimo, da bi milostivo izvolilo u ratu za austriansku Monarkiu i sve kerstjanstvo izgublenu cilovitost našoj domovini povratiti, te sl. kr. grad Senj civilnoj jurisdikciji podložiti, a

kraljevinu Dalmaciju, koja je od nigda k Hervatskoj spadala, i iz toga razloga austrijskoj Monarkii pripala, kraljevinam Hervatskoj i Slavoniji i po njih svetoj ugarskoj kruni opet incorporirati, i tako s jedne strane opetovano obećanje svoga blagopokojnoga oca kralja Franje I. izveršiti, s druge pako strane tegobu ovu i sdruženih kraljevinah i od obćega sabora polaštice radi svitlomu prestolu mnogo putah podnešenu dokinuti, i time virne svoje Hervate i Slavonce usrićiti. - Zajedno pako preponizno prosimo Vaše Veličanstvo, da bi za učinjenje ostalih gori navedenih naredbah dozvolilo milostivno narediti, neka se odmah sabor ovih naših kraljevinah razpiše. Virni stanovnici kraljevinah Dalmacie Hervatske i Slavonie osićaju, da im pripada právo približiti se smirno i pouzdano prestolu Vašeg Veličanstva - prestolu, kog su uvijek hrabro branili i koji će i u buduće tim više junački i radostno štiti, jer sada stoji sa svime na ustavnom temelju.

Mi dakle prepokorno molimo, da bi Vaše Veličanstvo izvolilo ovu poniznu prošnju virnih Hervatah milostivno uslišati i vridnomu našem banske časti namistniku naložiti, da odmah Sabor ovih kraljevinah sazove, a nanj i oblasti i velikaše dalmatinske pozove, da tako uzmožemo, kao i do sada, zakonitim putem želje svoje Vašemu Veličanstvu za potvrđenje podniti, a za potribiti razvitak i utvardjenje naše narodnosti skerbiti, kao što smo to već na prošastom našem saboru počeli činiti, sastavivši štatut o uvedenju narodnoga jezika u javne poslove, koji da će Vaše Veličanstvo potverđiti, ni malo nesumnjamo.

Ovo je preponizna najnoviimi dogadjaji porodjena prošnja, koju prepokorni stanovnici virnoga Vašem Veličanstvu grada Zagreba svitlomu prestolu smirno podnose i koja saderžava želju sviuh ostalih državljana.

NAZ, A. praes. 205/1848. + njem. tekst.

Prilog 3)

Leci ispisani rukom koji se navode u prethodnom pismu. Takvi su se leci već 16. ožujka navečer našli na "uglovima kuća". Sačuvana su dva primjerka i priložena Zengevalovim pismima Hauliku od 17. i 18. ožujka (A. praes. 204 i 205):

1848. ožujak 16/17. Zagreb

Gradjani!

Svi narodi Europe već se dižu, da dobiju pravice koje njih idu, samo mi Hrvati mučimo. Zdignimo se i mi ter pokažimo svetu da smo slobode vredni.

Iščimo nezavisnost od Madjara, narodni jezik za diplomatski, neograničenu slobodu tiska, javno i ustmeno postupanje kod sudištah, odgovornost ministeriah, jednakost naroda, a ne aristokracije zastupanje, narodnu gardu za obranu proti tiranstvu.

Nemojte lepo ovo vreme badava potrošiti, već se pograbite dela svemi silami i pokažite da ste slobodni i nezavisni kak od Madjara, tak i od Švabe, narod! Danas pokažite svetu tko ste, hoćete li biti robovi bankrotirane Austrie, il' pako **slobodan narod**.

NAZ, A. praes. 204/1848. Ovaj je letak objavio V. Bogdanov, Detronizacija Habsburgovaca u Hrvatskom saboru 1848, Republika 11-12 (1951) 900, bez naznake izvora.

Bratjo Horvati!

Ustajte! Vreme je pripelo, da mislimo y chinom pokasemo, da nismo kukavice. Na noge Horvati! Zar da mi sami gibanya za szlobodu s prekrisenimi rukami gledamo? Da mi damo nasz po Shvabah y Magyarah ugnjetavati? Zar mi nechemo sze briniti za szlobodu, za koju predji nashi tuliku kerv proliali szu?

Bratjo! Ne boli vas szercze za tulika proganyanya koja mi do szada porad narodnoszti podnashat morali szmo? Evo, bratjo, vreme je prispelo da trasimo ono sto je nashe.

Svi narodi Eorope i to izti potištene Svabe iz dugog dremanya za szlobodu prebudili su sze y odhitili szu jaram suzanstva.

Daklem, ustanimo i vichimo:

Zivi, o Domovina!

Sivi, o narod i sloboda!

NAZ, A. praes. 205/1848.

2.

1848. ožujak 18. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Jučer navečer je gradska glazba praćena velikim mnoštvom prošla cijelim gradom. Vikalo se "Živio", ali nije bilo izgreda; jedino je neki čovjek nižega staleža nekoliko puta uzviknuo "Živila sloboda". Proširile su se glasine o nekom komešanju među Turopoljcima i kaptolskim podložnicima, no prevladava mišljenje da su to izmislili protivnici u strahu da se nešto ne desi kao posljedica jučerašnjih događaja. Danas ujutro opet su nađeni leci po trgovima. U pismu se uz jedan takav letak prilaže predstavka upućena kralju. Odgovornost za njeno tiskanje preuzeo je sudac (načelnik) Janko Kamauf. U gradu inače vlada mir.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Quemadmodum hesterno cursore excellentiae vestrae demisse retuli, horis vespertinis musica civica in comitiva magnae hominum copiae totam urbem atque inferiores quoque iurisdictiones permeavit; praeter solitos clamores et exclamationes "Živio", quies ne in minimo quidem interturbata fuerat; unicus duntaxat inferioris classis homo vice quadam "Živila sloboda" exclamavisse dicitur. Circa vesperam permeaverat urbem rumor de moliminibus aliquibus, partim a Turopolitanis, partim vero capitularibus subditis impendentibus; interim effectus contrarium docuit, quin potius illa hodie est opinio quod adversarii⁸ metu percussi, ne in sequelam hesternorum eventuum ipsis aliquid accidat, ex proposito rumorem istum sparserint ad antevertendam si quae intenderetur sui aggressionem.

Hodie mane iterum provocationes in angulis platearum reperiebantur; unum exemplar in advoluto excellentiae vestrae demisse praesent⁹ uti et exemplar repraesentationis seu petiti heri conclusi et medio deputatorum suae maiestati praesentandi. Impressionem huius iudex Kamauf pro casu, si penes censuram difficultates formarentur, in suum responsionis onus assumpsit.

Caeterum in tota urbe est summa quies.

⁸ Misli se na Narodnu stranku.

⁹ Vidi Prilog 3).

Altis excellentiae vestrae gratiis humillime comendatus, ima cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 18. Martii 1848.

NAZ, A. praes. 205/1848.

3.

1848. ožujak 19. Zagreb

Kanonik Josip Rober biskupu Jurju Hauliku.

Događaji što su se zbili ovih dana, a naročito stvaranje narodne straže, izazvali su strah u gradu. Dio izaslanstva je već s predstavkom otišao u Beč, a dio će poći sutra. Sudac Kamauf je na čelu odbora za upis u narodne straže. Nema znakova da se za sutrašnju malu skupštinu sprema nešto loše; svi se zalažu za održanje javnog reda i mira, a to obećaju i pristaše Narodne stranke kojih su pune ulice. Na tome će kaptol poraditi i navečer, na sastanku u *Dvorani*.

Excellentissime, illustrissime et reverendissime domine praesul, regie locumtenens banalis, domine mihi gratiosissime!

Prout insperatus nobis accidit adventus domini Messarich, ita non minus inexpectata fuit nobis missionis ratio, velut falso rumori aut iniquae delationi innita. Verum quidem est quod Zagradienses eventus, qui excellentiae vestrae perscripti habentur, atque in specie creatio gardae nationalis sensationem communem et forte in animis quorundam metum excitaverit; interim praeter id, quod deputatio civitatis Zagradiensis cum nota repraesentatione iter Viennam in parte iam ingressa sit, partim vero cras mane abhinc discedere paret, et in organisatione nationalis gardae deputatio sub praesidio iudicis civitatis domini Kamauf heri consederit¹⁰, cras autem subscriptio civium et incolarum sine discrimine natalium et characteris praesuscipienda sit, quod quaequam circa asservendam cras particularem congregationem molimina, imo gravior aliqua evolutio paretur, non modo constat nihil, ut potius communis

¹⁰ Poziv na osnivanje narodne građanske čete objavljen je 18. ožujka u obliku letka. Upis je započeo 20. ožujka. Usp. J. Adamček, *Narodne straže 1848-1849*, Radovi FF, Odsjek za povijest 5, Zagreb 1963, 27-108.

sit pacis et tranquillitatis, recentius neque turbatae, ultro colendae mens et opinio, quam hodie in sequelam etiam missilium dominorum Bunjik et Moyses, universi, quorum per plateas multitudo, nationalis partis asseclae strenue observare promiserunt et declararunt.

Sicut autem gravissimae et sanctae sunt de praesenti quietem manutenendi causae, ita ne quid adversi et infausti eveniat, hodie adhuc vesperi in solito conventus nostri loco *dvorana* omnia possibilia suscipere et operari non intermitteremus.

Dum haec excellentiae vestrae in celeritate devotissime perfero, una spondeo quod crastinae diei et congregationis nova atque progressum mox insinuare intermissurus aut non sim ipse, aut dominus comes curialis officium hoc expleturus sit.

Altis excellentiae vestrae gratus humillime devotus, omni in submissione persisto, excellentiae vestrae devotissimus servus, Josephus Rober.

Zagrabiae, die 19. Martii 1848.

NAZ, A. praes. 206/1848.

4.

1848. ožujak 20. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

U gradu vlada mir. Danas je sazvan odbor za uredenje narodne straže te je održana i mala županijska skupština, koja se i inače održava svakoga 20. u mjesecu. Podžupan Pavleković je u govoru istaknuo da sve nadležne vlasti moraju paziti da se održi mir i sigurnost u gradu. Županijska skupština je izabrala svoje predstavnike koji su se pridružili odboru koji je osnovao grad. U narodnu stražu se upisuju ljudi "obiju boja" te se svima dijele kokarde koje imaju na sebi trobojnicu. Sudac Kamauf u svome je govoru istaknuo kako je potrebno da se protivne strane slože i pomire. Radi se na izradi statuta o narodnoj straži. Pismu se prilaže proglas o upisu u narodnu stražu. Između ostalog zaključeno je da se zatraži oružje iz karlovačke oružarnice.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratosissime!

In nexu humillimae meae nudius tertius uti et alterius per dominum fiscalem Rober heri praestitae relationis, excellentiae vestrae demisse referre festino: in urbe hac summam continuo obtinere quietem, imo vero per iuventutem nostram, uti et omnem quantumcumque melius sentientem hominem, cum admiratione intellectum fuisse rumorem profecto nequiter sparsum de atentanda adversariorum aggressionem. In hodiernam diem indicta fuit tam deputatio quoad coordinandam nationalem militiam, quam et congregatio particularis 20. cuiuslibet mensis celebrari solita. In congregatione praesidium gerens substitutus vicecomes Pavlekovich brevissime comemoravit quod praesentia rerum adiuncta, peculiarem quarumvis iurisdictionum vigilantiam et attentionem provocent, ad impendendum omnem conatum pro conservanda pace et quiete publica¹¹, pro manutenenda securitate rerum et personarum; et siquidem notum haberet quod iurisdictiono civica praemisso scopo deputationem iam exmiserit haeque etiam effective procedat, quod existemet necessarium evadere ut comitatensis iurisdictiono cum civica ad cointelligentiam semet ponat. In sequelam huiusmodi propositionis domini Pavlekovich, Keresztury, Piszachich, Kussevich, Carolus Jellachich in deputatos nominati sunt et congregatione soluta, iidem deputati mox ad curiam civicam transiverunt et in unam comunem deputationem coaluerunt. Hic praefereuter exposita fuit philtera pro subscriptionibus ad cohortem nationalem; quod hae in momento quam numerosissimae fuerint, excellentia vestra facile credere dignabitur. Homines utriusque coloris, ne quidem supramemoratis deputatis exceptis, philteram illam subscripserunt et mox etiam insignia seu cocardae distribuebantur consistentes seu praeseferentes rosulam tricolorum, quippe rubri, albi et in meditulo caerulei coloris.¹²

Iudex Kamauff et adhuc quidam cives modicos habuerunt sermones queis illud manifestarunt, quod non dubitent momentosum passum hunc dissen-

¹¹ Mala skupština Zagrebačke županije održana je 20. ožujka. Na toj je skupštini došlo do sporazuma između narodno usmjerenoga poglavarstva i mađaronski orijentirane županijske uprave o zajedničkom sporazumu za ustopostavu narodnih straža i stvoren je zajednički odbor. Sa strane županije u odbor su ušli podžupan Stjepan Pavleković, Aurelije Kušević, Karlo Jelačić, Juraj i Pavao Keresturi (HDA, Zagrebačka županija, Protokoli 871/32, fol. 121-122). Stvaranje toga odbora zagrebačka je javnost pozdravila kao pobjedu narodne stranke. Zbog toga kanonik Petar Šatvar piše biskupu J. Hauliku da je podžupan Stjepan Pavleković, istaknuti član mađaronske stranke, održao govor na narodnom jeziku i predložio mir, jedinstvo i pomirenje protivničkih stranaka (NAZ, A. praes. 208/1848).

¹² Neustädter (285) ističe kako su narodne značke i narodne zastave, koje su tada svugdje lepršale na tornjevima crkava u Hrvatskoj i Slavoniji, bile u trima bojama: bijelo, crveno i modro. Stare narodne hrvatske boje bijahu bijelo i crveno, kao što su crveno i tamnomodro bile u Slavoniji. Radi toga su ilirci nakon svog nastupa na javnoj pozornici prihvatili trobojnicu, koja im je služila kao simbol njihova narodnog ujedinjenja, spajajući zajedničke boje tih dviju kaljevina sa zagasito modrom. Dalmatinska zastava bila je žuto-modra.

tienter per adversa fata patriotarum animos reconciliaturum et facto hoc vetustam pacem et concordiam reinducendam fore. Desiderium hoc admodum comuniter sese expresserat. Manifestatum quoque fuit illud desiderium ut memoria hodiernae diei quotannis recolatur. Expost principalia puncta circa qualiter coordinandam cohortem nationalem discutiebantur et hodie post meridiem, imo forte etiam cras discussio haec continuabitur. Mox atque concertatio haec conclusa fuerit, in scriptum redigenda decisa et conclusa excellentiae vestrae demisse praesentaturus sum. Pro nunc exemplar provocationis pro subscriptione ad nationalem cohortem editum in advoluto excellentiae vestrae humillime praesento. Ego cum aliquot Vici Latinorum incolis et quidem talibus, qui penes cohortem hactenus etiam serviverunt, deputationi intersum. Inter caetera matutina conclusa illud est ut supremus armorum praefectus requiratur ratione subministrandorum ex armamentario Carlostadiensium necessariorum armorum.

Altis gratiis devotus, in osculo sacrarum manuum emerior excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 20. Martii 1848.¹³

NAZ, A. praes. 405/1848.

5.

1848. ožujak 20. Zagreb

Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku.

Izvjlašćuje ga o predstavi koju je kralju odnijelo posebno šestočlano izaslanstvo. Veliko mnoštvo građana i školske mladeži uz sudjelovanje glazbe ("turska glazba") prolazilo je Gornjim i Donjim gradom, ali nije bilo izgreda. Danas je održana mala županijska skupština. Podžupan Pavleković je proglasio pomirenje među strankama (narodnoj stranki i mađaronima), nakon čega je u gradskoj vijećnici održan sastanak odbora za uređenje narodne straže.

Excellentissime domine praesul, locumtenens banalis regie, domine et prelate mihi gratiosissime!

¹³ Pismu priložen letak "Oglas i poziv" Poglavarstva grada Zagreba o uređenju "Narodne čete".

Echo Viennense resonuit etiam Zagrabiae; en reverenter acclusas tenores repraesentationis quam urbs Zagrabiensis medio sex deputatorum¹⁴ Viennam ad suam sacratissimam maiestatem iam heri exmisit. Confluxus quidem inopinatus magnus fuit et civium et scholasticae iuventutis tam de die in domo et circa domum civicam, quam et vesperi penes serenadam cum sic dicta Turcica musica per omnes Urbis et Superioris et Inferioris plateas servatam, sed pro fortuna nullus excessus intervenit nec, ut conicere licet, aliquis excessus praemeditatur. Interim sicut eventus huius ominosae epochae subito oriuntur, nescit homo hoc momento quid sequens laturum sit. Pro consolatione¹⁵ tamen excellentiae vestrae dicere possum quod nomen et alta persona excellentiae vestrae de praesenti in summo honore et in omnibus pertractationibus habita sit et ultro habeatur. Hodie est congregatio comitatensis periodica; quae conclusa haec nobis datura avidi expectamus.

Nihil me magis tenet quam quod spiritus refractarius aevi, qui totum mundum politicum ad tantam crism iam reposuit, etiam clerum potenter pervadat ut iam durissimum sit regimen dioecesis. (. . .).

Victoria!!! Deus daret ut sit in bono sensu et cum bono effectu; recte nunc intelligo in hodierna congregatione comitatensi oratore vicecomite Pavlekovich in nationali lingua proloquente pax, unio et reconciliatio inter partes hic adversas subsecuta est, et quidem in conspectu turmae Turopolitanae quae attonita haerebat; moxque hinc digressum ad domum civicam, ubi deputatio considet ad organisandam pro tuenda securitate vitae et facultatum militia(m) civica(m) et sicut in congregatione adhuc constituti sibi cocardas variegati coloris, quas tamen nondum propriis oculis vidi, sibi imposuerunt, ita iam communiter deferuntur atque ita, uti iam praemisi, momenta proxima ferunt res quas ire proxima antecedenti momento nec divinando homo providere potest; ut adeo homini prudenti nihil aliud supersit quam sincere uniri cum Deo, bonam rationem inire secum atque ita quoque extrema paratum expectare.

Potens auxilium divinum sit cum excellentia vestra, ego vero me altis gratis excellentiae vestrae tenerius commendo profundissimaque cum veneratione in oscullo sacrarum manuum iugiter persevero, excellentiae vestrae devotissimus capellanus, Petrus Sattvar, canonicus Zagrabiensis.

Zagrabiae, die 20. Martii 1848.

NAZ, A. praes. 208/1848.

¹⁴ Poslanstvo je otputovalo u Beč 19. ožujka na čelu s Ambrozom Vranjicanom.

¹⁵ consolatione] consulatione

6.

1848. ožujak 21. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Odbor za uređenje narodnih straža zasjedao je jučer sve do večeri i izradio nacrt statuta. Dopusšteno je da školska mladež, njih 192 koji su se upisali za narodnu stražu, čine posebnu četvu. Svima su podijeljene kokarde. Jedva da ima nekoga od uglednijih i mladeži da je ne nosi. Danas počinje upis na području pod upravom biskupa i kaptola. Odbor je radio u tako pomirljivu duhu da je izražena želja da svira večernja glazba. Glazba obiju četa se sastala u gradskoj vijećnici odakle je u pratnji gotovo dvije tisuće ljudi otišla do Ugarskog kazina. Dočekali su ih povici "Živio!". Pisačić je u svome pozdravnom govoru istaknuo kako je njegova stranka smatrala da je narodnoj stranci stalo samo do narodnog jezika, a da ne drži nimalo do ustava, da ga čak želi poništiti, no, sada se pokazalo da joj je stalo i do narodnog jezika i do državnog ustava, pa je spreman pružiti ruku pomiriteljicu. Potom su otišli u Dvoranu gdje su u duhu pomirbe govorili Ivan Kukuljević, Pisačić i još neki. Bio je prisutan i karlovački podbilježnik Kušlan koji je govorio nedolično i neprimjereno trenutku. Ne samo da je povrijedio protivnu stranu, već je izazvao nevjericu naših ljudi (narodne stranke), pa je mladež prekinula njegov govor. Glazba je potom prošla Donjim gradom dok je u Dvorani u ozračju pomirbe održan sastanak na kojem su stranke jedna drugoj dale jamstva i uvjeravanja. Tako je dan koji nije slutio na dobro donio značajan napredak ka pomirbi i općem suglasju koje se već godinama urušava.

Danas je održana i sjednica gradskog poglavarstva na kojoj je zaključeno da se izaslanik grada opozove sa zajedničkog sabora i da se isto predloži i drugim upravnim nadležstvima (*jurisdictiones*), da se izaslanicima u Beču hitno dojavu neka zatraže da Dalmacija i Vojna krajina pošalju svoje izaslanike na sabor te da se oslobodi Nikola Tomaseo, zatvoren zbog nekog političkog delikta, zatim da se o tome obavijeste sve upravne jedinice u Dalmaciji kako bi učinile isto. Imenovan je odbor sa zadaćom da pripremi pitanja za raspravu na Hrvatskom saboru i prijedlog uputstva izaslanicima na zajednički sabor. Poslijepodne je počela vojna obuka školske mladeži.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

In continuationem humillimae meae hesternae relationis excellentiae vestrae porro demisse refero quod deputatio comunis quoad coordinandam cohortem nationalem heri horis pomeridianis usque vesperam consederit, hocve in obtutu opus praeliminare tenoribus demisse advoluti protocolli

complectendum existimaverit, delata itidem provincia aliquibus individuis ut, postquam subscriptiones consumatae fuerint, proiectum novum elaborent quoad totius cohortis in centurias subdivisionem, magis speciales item eatenus requisitos ordines. Studiosae iuventuti cum 192 subscriptionibus comparenti erga manifestatum desiderium concessum est ut specialem centuriam constituat¹⁶. Hodie in iurisdictione excellentiae vestrae et venerabilis capituli initium sumpserunt subscriptiones quae, dum consumatae fuerint, operanti deputationi praesentari debebunt ubi et insignia seu sic dictae cocardae distribuuntur; ex honoratoribus et iuventute vix aliquis est qui talem non portaret; non possunt sufficientes administrari ut civium quoque desideriis satisfiat.

Heri excellentiae vestrae referendi gratiam habui, per id quod deputati a parte comitatus intervenientes listae gardistarum nomina sua insuerint(!) et cocardas assumpserint, primum suo modo passum futurae reconciliationis factum haberi. Quam iniquum autem, petulans, ne dicam malitiosum, nuncium fuerit de attendanda adversariorum nostrorum aggressionem, dignetur excellentia vestra ex subsequa enaratione gratiose perspicere.

In pomeridiano deputationali consessu pertractio negotii tam placide tamque bono spiritu continuabatur, quod desiderium manifestatum fuerit ut itidem musica vespertina Zapfenstreich obtineat. Convenit itaque utriusque cohortis musica in curia civica et salutatione praepremis iudici Kamauf facta processum fuit in comitiva facile 2000 hominum ad Hungaricum cassino ubi solita distractio (Reunion) asservabatur. Adveniens musica, uti et comitiva, cum multis "Živio!" et vibratione alborum strophiorum salutata fuit. Paulo post descendit Piszachich¹⁷, Polyak, Carolus Jellachich pluresque alii; prior autem salutatorium sermonem habuit, cuius complexus ille fuit quod pars sua illius semper opinionis fuerit partem hanc seu nationalem unice progressum et conservationem linguae intendere, e converso constitutionem regni nihilli facere, imo vero hanc etiam consecrare velle; sed cum iam modo perspectum haberent parti nationali non saltem linguae, verum et constitutionis conservandae summum studium esse, gratanter occasionem ineundae reconciliationis amplectantur fraternalemque manum porigant. Sequebantur iterum infinita "Živio!", amplexationes, imo et oscula¹⁸.

¹⁶ Studenti Pravoslavne akademije osnovali su pod vodstvom svoga profesora Matije Smodeka vlastitu četu.

¹⁷ Đuro Pisičić, zagriženi mađaron, nakon imenovanja Jelačića banom postaje vrijedan rodoljub. Usp. Neustädter, 172.

¹⁸ Čin pomirenja mađarona i narodnjaka.

Abinde processum fuit ad *dvoranam*. Ibi Ioannes Kukuljevich modestum in spiritu reconciliatorio enunciatum sermonem habuit, per quosdam deputatos cassinisticos, signanter Piszachich, reciprocatum. Rem ita optime acceptam et stantem fere succussisset vicenotarius Carlostadiensis Kussland¹⁹ qui nescio quo argumento inductus etiam dictionem aliquam habuit; ast in hac pluribus ita ineptis expressionibus utebatur ut non saltem adversarios reconciliationis desiderium manifestantes offenderit, verum in nostris quoque hominibus diffidentiam excitaverit, in tantum quod ipsa iuventus id aegre ferens eum palam reprehenderit sermonemque ipsius interruperit, ulteriorique musicae progressu disposito ulteriores disceptationes cessarunt.

Interea musica Inferiores Urbis partes permeante convenerunt in *dvorana* Piszachich, Kussland et multi alii nationales praemissisque nonnullis sincerisationibus dataque mutua venia omnes optimo animo ab invicem divulsi sunt. Hodie qui convenerant utrinque optima et amica verba faciebant et ita illa die, quae tam luctuosa praesagiebatur, summi momenti passus factus est ad reinducendam pacem, tranquillitatem et harmoniam serie plurium annorum tam acerbe succussam.

Hodie magni momenti erat magistratualis sessio. Conclusa huius paucis sequentibus perstringo:

a) Ut ablegatus civicus mox revocetur et omnes regni iurisdictiones provocentur ad idem faciendum et urgentam ablegatorum regni revocationem, cum tales absque nova instructione in regni comitiis nihil operari possint.

b) Ut deputati Viennam exmissi cursore extraordinario invientur ad petitum illud suae maiestati una fidelia proponendum, quo Dalmatia et confinia suos ablegatos ad proximam regni congregationem exmittant, item ut certus Dalmata Tomaseo ex obtutu politici cuiusdam delicti detentus libertati restituatur.

c) Ut de hoc petito omnes iurisdictiones et municipia Dalmatiae edoceantur scopo paris petiti penes suam maiestatem proponendi.

¹⁹ Kušlan(d) Dragutin (Dragojlo), barun (Krapina 12. I. 1804 - Zagreb, 11.III. 1867), odvjetnik, pristaša hrvatskoga narodnog preporoda, zajedno s Ambrozom Vranyczanyjem član liberalne preporodne skupine iz Karlovca. Član i perovođa Banskoga vijeća, sudjelovao je u radu Slavenskog kongresa u Pragu, gdje je zastupao austroslavizam i preuredenje Monarhije na osnovama federalizma. Uređivao je list *Slavenski jug* 1848-1849. Nakon 1861. zastupnik u Hrvatskom saboru kao član Narodne stranke.

d) Nominata est deputatio quae colligat merita et obiecta in proxima regni congregatione proponenda, elaboret simul proiectum instructionis ablegatis ad regni diaetam nefors exmittendis dandae.²⁰

Studiosa iuventus hodie postmeridie determinavit convenire prope magazinum caesareum per capitaneum Chivich in primis lineamentis exercitii militaris instruenda.

Altis devotus gratiis ima cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 21. Martii 1848.²¹

NAZ, A. praes. 404/1848.

Prilog:

1848. ožujak 21. Zagreb.

Izvadak iz zapisnika skupštine Poglavarstva grada Zagreba.

O poklisaru ovog grada iz sabora
natrag pozvati se imajućim

Iz razloga, što bitne organske reforme u ustavnoj sgradi tako cile Ugarske kao i pridruženih Kraljevinah, u slid novijih dogodjajih, nastaju, za koje se prie i ovd, i u daržavnim ovih Kraljevinah sboru naputjenja izraditi imaju; te u skladu takodjer sa onomadešnjim zaključku poradi sazvanja orsačkog spravišta načinjenom, dokončano je, da se ima poklisar ove varoši na ugarskom saboru natrag pozvati i varhu toga sve ostale hervatske i šlavonske vlasti ubavištiti, da to isto učine. Ovo odazivanje će se namistniku banske časti preuzvišenomu gospodinu biskupu zagrebačkomu, kao i gospodinu Personalu javiti. Tom prilikom odbor, koj odavde već listopada leta prošlost za izraditi naputjenja izaslan jest, nalog dobi, da se što skorie posla prime, i osnovi reforme, koje duh vrimenta i napredak civilisacie iziskuje, a narodnosti

²⁰ Tekst zapisnika sjednice vidi u Prilogu.

²¹ Prilozi pismu: 1. Statuti provizorne Narodne garde u Zagrebu. 2. Adresse der königlichen Haupt- und Freistadt Agram an Seine Majestät den König mittelst einer Bürgerdeputation zu unterbreiten beschlossen in der Bürgerversammlung Agrams am 17. März 1848.

naše učvaršćenje zakteva; tomu odboru jošte pridani su članovi slideći: gospoda Antun Lovrenčić, Robert Zlatarović, Ivan Kukuljević, Stipan Bošnjaković, Stipan Tkalčić, starešina Josip Mikulić, i Andraš Černi.

O danom naknadnom naputku poslanikom ove varoši u Beću glede dolenznaćenih predmitov.

Kao što cili narod, tako i puk glavne ove varoši nezadovolnim ćutjenjem glida, kako se je harvatska i šlavonska krajina kroz zadnje stoletje sasvim od pokrajine odtudjila ukinuć savez, koj medju obami jošte godine 1740. obstao je, kada svoje ćastnike na Kraljevinah ovih orsaćki sbor poslali su. Za dakle savez ovaj, i kroz njeg bratinsko približenje što skorije povratiti će se izaslanicima ovog grada sada u Beću se bavećemi naknadni naputak u tom dati, da k željami, porad kojih odavde izaslani su da nje milostivnomu Kralju predstave, primitu i onu, neka se odmah na parvo orsaćko kraljevinah ovih spravište ćastnici krajišnićki pozovu. Ne manju žalost porodi ovdí zatvorenje onog vele slavenog i za slavjanstvo toli zaslužnog muža i učena Nikole Tomasea, koj u tamnici ćezne poradi svojih slobodnih, ovo doba po svuda nadvladajućih ideah, koje takodjer Njegovo carsko-kraljevsko Velićanstvo novie vrime podupira, i razviti daće. Za svetu onda zadaću grad ovaj smatra za oslobodjenje istog muža iz sužanstva sredustati, te zato i isti odbor poslanikah ove varoši nalog dobi, da kod milostivnoga Kralja mole, neka se taj slavni muž ako druge kakove progreške krivac nije, iz tamnice odpusti, i svojim povrati.

O Dalmatinskih vlastih pozvati se imajućih,
da se željami Hrvatah i Šlavoncah porad njihovog
pridruženja priklope.

Da bratja naša Dalmatinci, koji po zakonu, historii i narodu s ovimi Kraljevinami jedno tilo saćiniti bi morali, te kojih toli dugo žudjeno i traženo su Harvati i Šlavonci zjedínjenje ako gda, segurno sada nadati se je moći, kada je zid absolutisma, koj nas od njih dilio je, pao, - od naših željah i poduzetih sridstvih za njihovo pridruženje osvedoćeni budu, zaključeno bi, da se ima njima želja ovog gradjanstva i naroda kroz dotićne vlasti javiti i oni pozivati, da od svoje strani naša zaktevanja podupirati ne propuste, i spomenući se jedinosti roda, i negdašnjeg saveza pridruženje svoje k ovim Kraljevinam takodjer traže, i svarhu tu dostići se pobrine.

proglasio Henrik Ostoić podbilježnik

7.

1848. ožujak 23. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Jučer poslijepodne u Dvorani je održan sastanak uz prisustvo velikog broja ljudi. Izrađen je nacrt zahtijevanja u 22 točke koja će se uputiti kralju: izaslanstvo treba biti što brojnije, sastavljeno od dužnosnika, predstavnika svih gradova i županija, kraljevinskih izaslanika, slavonskih izaslanika na zajedničkom saboru. Za vođu izaslanstva, koje se treba sastati u Beču 28. ožujka, predložen je biskup Haulik. Svi se uzdaju da će on to prihvatiti. Zengeval nije htio ući u to izaslanstvo bez prethodnog biskupova uputstva. Po gradu se pročulo da se u biskupskom dvoru kriju nadvojvoda Albert i knez Meternich, što nije istina. Danas je mješoviti odbor (grada i županije) pregledao popisnike za narodnu stražu. Ferencz je s još nekima odbacio narodnu kokardu i širio komunistička načela.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Quod heri vesperi propter oclusum iam postae officium excellentiae vestrae referre impediēbar, id praesentibus supplere festino, humillime referendo pomeridianis hesternis horis numerosissimum conventum in *dvorana* celebratum, proiectum petitionum suae maiestati sacratissimae substernendarum in pertractationem assumptum et in advoluto conspicua 22 puncta unanime conclusum transivisse²². Viri omnis status et conditionis, imo et quidam cassinistae, eidem conventui intererant. Praeprovocatis punctis absolutis secutum est aliud conclusum ut quantum licet deputatio numerosior ex omnibus iurisdictionibus cursore extraordinario edoctis, usque 28. labentis Viennam conveniat atque sub ductu excellentiae vestrae concurrentibus quoque tam dignitariis, quam regnorum ablegatis, prout et Slavonicarum iurisdictionum nunciis actu Posonii manentibus, confluxura puncta idmodi suae maiestati sacratissimae praesentet. Abhinc saltem minimum 30 deputati

²² Prema Neustädteru na tu skupštinu 22. ožujka bili su pozvani samo članovi posljednjega Hrvatskoga sabora (*status et ordines*), što je zaključcima te skupštine trebalo dati stanovitu težinu. Usp. Neustädter, 287. To potvrđuje i pismo Zagrebačkoga kaptola upućeno Hauliku 23. ožujka u kojem izrijeком stoji "ex servata die 22. currentis per status et ordines utriusque hu-cusque subsistentis partis". Skupštini je predsjedao grof Janko Drašković, a zapisnik je vodio I. Kukuljevič. Međutim, sačuvani su samo zaključci - želje naroda: "Želje naroda izjavljene u velikoj narodnoj skupštini grada Zagreba dana 22. ožujka 1848.", koje je objavio J. Šidak, *Studije...*, 46-47. Toga je dana upućen i poziv građanima Zagreba za izaslanstvo u Beč, koji je sačuvan kao letak.

missionem assumpserunt; dum omnium nomina genuine nota fuerint, consignationem eorundem excellentiae vestrae mox praesentare non morabor et id me iam cras praestandi in statu futurum non dubito. Non est qui non confidat excellentiam vestram, caeteroquin et quidem, ut puto, per comitem Joannem Draskovich interpellandam, provinciam praesidii huius deputationis assumpturam. Ego mei deputationem deprecatus sum, tum quod idipsum excellentiae vestrae insinuandi et altum anutum expetendi consultum censuerim, tum etiam quod in turbulentis his rerum adiunctis me domi manere debere ex ordine inveniam. Alioquin etiam pro 27. labentis Crisis generalis congregatio celebrabitur, paulo vero post Varasdini²³.

Ad haec accedit illa circumstantia quod a biduo urbs nostra rumore illo plena sit in residentia excellentiae vestrae archiducem Albertum et principem Meternich latitare et idipsum per homines episcopales occultari. Haec cum quadam asperitate circumferebantur in tantum quod ego ad anteventendum omnem ingratum eventum palam manifestare non dubitaverim ut, in quantum aliquis de mendacitate talismodi narationum capacitari optat, licite residentiam intrare possit, ubertim edocendus quod de praesenti nec anima extranea ibidem reperiatur.

Hodie mixta deputatio revidet subscriptionales listas pro faciendo selectu nationalis gardae et huius ulteriori coordinatione. Ferencz in gravem crysim vocatus fuerat propterea quod iuxta aliquos cocardam nationalem deposuisset et principia comunistica continuo adhuc depredicaret. Iudex Kamauf accepit incumbentiam eidem declarandi, quod nisi resipuerit, illico se auferre possit.

Altis gratis et benignitati comendatus, in osculo sacrarum manuum emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 23. Martii 1848.

²³ Grad Varaždin je imao sjednicu 21. ožujka s koje je uputio proglas naglašavajući potrebu osnivanja narodnih četa, slobodu tiska i javnost u "občinskim poslovima". (Usp. Letak u NAZ, Zbirka stampata 1848). Istoga dana sa sjednice Varaždinskoga poglavarstva upućena je i predstavka kralju Ferdinandu (HDA, Srijemska županija, br. 1066). Dana 22. ožujka održana je sjednica i Poglavarstva grada Koprivnice na kojoj je izrađen Naputak poslanicima koji su imali početi u Beč (NAZ, Ostavština Dočkal, Godina 1848).

8.

1848. ožujak 23. Zagreb

Zagrebački kaptol biskupu Jurju Hauliku.

Predstavku kralju podastrijet će izaslanstvo koje će se 26. ožujka sastati u Varaždinu i potom krenuti u Beč. Izaslanstvo je zamolilo Kaptol da u njegovo ime zamoli biskupa Haulika da s članovima Banske konferencije 28. ožujka dođe u Beč i da ga predstavi kralju.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, actualis intime status consiliarie, banalis locumtenens regie, domine praelate nobis gratiosissime!

Ex servata die 22. currentis per status et ordines utriusque hucusque subsistentis partis²⁴, sed nunc iam ut videtur insimul coadunatae et reconciliatae Zagrabiae existentes, pro praestandis suae sacratissimae maiestati praevis iam elaboratis et unanimiter adprobatis haec regna concernentibus petitionum punctis, ordinata est solemnitas ex omni statu non solum Zagrabia, sed et aliis horum regnorum iurisdictionibus Varasini conventura et inde Viennam 26. currentis motura deputatio, quae capitulum hocce interpellavit ut nos excellentiam vestram nomine illius demisse exoremus quo excellentia vestra una cum tota conferentia banali pro 28. currentis, die nempe adventus Viennam memoratae deputationis, Viennam gratiose descendere et deputationem hanc suae maiestati pro obtinenda petiti sui altissima concessione praesentare dignetur.

Qui in reliquo alitis excellentiae vestrae gratiis commendati profunda cum veneratione perennamus, excellentiae vestrae humillimi servi, cathedrale capitulum Zagrabiense.

Zagrabiae, die 23. Martis 1848.²⁵

NAZ, A. praes. 344/48.

²⁴ Na toj su sjednici pod predsjedanjem Janka Draškovića donesene u 22 točke: *Želje naroda izjavljene u velikoj narodnoj skupštini grada Zagreba dana 22. ožujka 1848.* Usp. J. Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.-49.* Zagreb 1979, 45-47. Vidi Prilog. Tekst donosimo prema rukom pisanom primjerku.

²⁵ Bilješka Haulikova: Has litteras tarde, iam Vienna constitutus, percepi inter res ad mortem infirmati secretarii mei Gugler adreperatas.

Prilog:

Želje naroda

Mi želimo

1. Ić kako smo do sada bili tako i u napred ostati pod ustavnim kraljem ugarskim i pod krunom ugarskom s kojom su predi naši slobodnom voljom sjedinili slobodnu krunu Kraljevinah Dalmatie, Harvatske i Slavonske.

2. Krepko i novo sjedinjenje u svakom smislu naše po zakonu i historii k nama pripadajuće Kraljevine Dalmatie s krunom ugarskom i s Kraljevinam Harvatskom i Slavonskom te zajedno utelovljenje s provincialom cele naše narodne granice, glede političkog upravljanja i sviuh ostalih tečajem vremenah izgubljenih i s austrijskemi državami sjedinjenih stranah Domo-vine naše.

3. Našu municipalnu i narodnu nezavisnost, a osobito pako želimo, da imademo u svakom smislu posebnu administratiu, i naš odgovorni posebni ministerium, za kog se članovi oblubljeni od svega naroda preporučati imadu, i to bivši gospodin podkancelar Bedeković, i sadašni državni poslanik Metel Ožegović, Antun Sečen, Prandau, Nicola Tomaseo, Lukša, Gozze.

4. Uvođenje narodnoga jezika u unuterno i izvansko upravljanje kraljevinah naših.

5. Uvođenje narodnoga jezika u sve manje i više škole.

6. Političko i duševno razvijanje na slobodnom narodnom t.j. slavjanskom i harvatskom duhu utemeljeno.

7. Slobodu štampe kako sada tako za uvek zaderžati.

8. Sazvanje našega Sabora što najhitrie na kom će se morati odmah predstavlati i Dalmatia i Granica naša.

9. Svakoletni državni Sabor u Zagrebu, Oseku, Zadru, Spletu ili Reci, kog će smeti sazvati u izvanrednih potreboćah Ban bez najavljenja kralju na zahtevanje većine naroda.

10. Tako na parvem dojdućem kako na svih budućih Saborih državnih naših zastupanje sviuh stališah t.j. plemićkog, građanskog, duhovnog i seljanskog kao što i naše narodne Krajine.

11. Jednakost svih stališah i verozakonah i svakoga čoveka pred sudom, zajedno i javnost, ustmenost i porota ili *Jury*.

12. Jednako podnašanje teretah ili platjanja štibrah i daćah kod svih stališah.

13. Odkupljenje kmetovah od robote po državi.

14. Podignutje Narodne Banke istim načinom kako u Ugarskoj.

15. Povratjenje naših narodnih kasah koje su se do sada upravljale u Ugarskoj i koje će se od sada morati upravljati po odgovornim našim ministerium(om).

16. Potverdjenje Narodne Garde.

17. Vojska narodna svake versti mora u vreme mira ostati doma i dobivati poglavare domaće, stransjka pako izlaziti, u vremenu pako vojevanja i stražanja proti izvanskom neprijatelju mora dobivati svoju hranu i plaću. Oni pako narodni graničari koji se sada nalaze u Italii neka se odmah povrate kući.

18. Ista vojska narodna kakvegod ona varsti bila mora se zakleti ustavnomu kralju, občinskomu ustavu i municipalnoj slobodi naroda svoga.

19. Svi politički prestupnici trojedne kraljevine naše neka se is tamnice izpuste, osobito pako slavni naš spisatelj Nikola Tomaseo.

20. Slobodno duševno obćenje t.j. literalno s našemi susednimi i jedno-karvnimi stanovnici u Bosni, Serbii i Cernoj Gori.

21. Neka se sve malte i pograničke straže na našoj granici deržavah slovensko i taljansko-austrijanskih ukinu i slobodno obćenje izmedju rećenih deržavah i nas proglasi.

22. Po starinskoj navadi naroda našega i deržave kraljevinah naših želimo najposle imati podkralja našega pod imenom Bana, koj u zmislu zakona od nikoga zavisan ne bude, nego od samoga kralja, i koj se bude imao po deržavnom saboru iz plemićah i neplemićah odmah jur na prvom Saboru kandidirati.

9.

1848. ožujak 25. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Zahtijevanja u 22 točke, koja su već bila utvrđena (i dostavljena Hauliku), danas su ponovno uzeta na pretres kao posljedica uputa što ih je Gaj dobio u Beču. Zbog posljednje točke koja je unesena (ukidanje celibata) Zengeval sumnja da će biskup pristati da bude na čelu hrvatskog izaslanstva, pa bi bilo najbolje da se zamoli grofa Otona Sermagea da on preuzme dužnost vođe izaslanstva. Tu su točku Zengeval i još neki htjeli izbaciti, ali su se bojali da svojim zahtjevom ne izazovu podozrenje i objede na račun svećenstva pa su radije šutjeli. To je pitanje bilo postavljeno i prvi put kada se odlučivalo o zahtijevanjima, ali je tada "razum prevladao". Glavni tvorac nove redakcije zahtijevanja je "triumvirat" Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević i Ferko Žerjavić, koji je zamijenio Ambroza Vranjicana. Zengeval će uskoro krenuti u Križevce na županijsku skupštinu, a potom u Varaždin. Možda će tu ishoditi izmjenu ove točke. Ovo pismo je upućeno s malim zakašnjenjem jer je trebalo pričekati objavljivanje novog teksta zahtijevanja koji se prilaže uz jedno pismo grofa Janka Draškovića. Sinoć se gradom proširila vijest o napadu Turopoljaca, dok se danas ispostavilo da je veći dio opreme Ugarskog kazina nestao. Na jučerašnjoj sjednici gradskog poglavarstva nije prihvaćena palatinova obavijest o punomoći koju mu je dao kralj, jer se takve stvari obično objavljuju kraljevim reskriptom. Kako je Rober otišao s izaslanstvom u Beč, Zengeval je zamolio Mesarića da izvještava Haulika o svemu što se dogodi dok se on sam ne vrati.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Heri excellentiae vestrae demisse retuli²⁶ puncta petitionalia suae maiestati sacratissime substerni intenta in sequelam peculiarium inivationum domino Gay Viennae datarum mutationem subitura et in congressu hodie celebrando reassumenda esse.²⁷ Hoc quemadmodum evenit, ita imperare mihi non

²⁶ To pismo nedostaje.

²⁷ Dana 25. ožujka 1848. održana je Narodna skupština na kojoj je izrađena nova redakcija *zahtijevanja naroda* koja imaju 30 točaka. Unatoč protivljenju Ivana Kukuljevića i Ferda Žerjavića dodani su članci o ukidanju neženstva rimokatoličkoga svećenstva, o imenovanju banom Josipa Jelačića, o uklanjanju sa svih položaja stranaca. Na kraju su i I. Kukuljević i F. Žerjavić pristali na zahtjev za ukidanjem neženstva, svjesni da to pitanje ne ovisi o caru nego o papi. Neustädter, 300. Svakako, to je utjecalo na rezerviranost prema zahtijevanjima i sa strane J. Haulika. Na poznatom sastanku u Mariji Bistrici pod predsjedanjem starca Krizmanića ili na sastanku svećenstva održanom u Zagrebu uoči Uskrsa 1848. sročeni je letak

possum quin talia vel maxime in obtutu ad ultimum punctum cursore extraordinario ad notitiam excellentiae vestrae perferam, velut convictus quod huius solius causa excellentia vestra nec praesidium deputationis assumere neque secus huic intervenire possit. Debeo porro ad excellentiae vestrae altam notitiam perferre, iam etiam illam praeventivam enunciari quod excellentia vestra ex respectu praeattacti puncti praesidium deputationis deprecatura sit optimumque foret dominum comitem Ottonem Sermage interpellare ut is munus hoc assumat. Eramus plures qui memoratum punctum exmittendum petere volumus, sed verebatur ne exinde graviores subsumptiones et invectiones in statum ecclesiasticum consequantur et ideo consultum putabamus rem silentio praeterire. Dum prima illa 22 puncta discutiebantur, istud quoque trutinum subivit sed sanioribus votis praeponderantibus exmissum fuit, nunc tamen dum triumviratus ex Gay, Kukulyevich et Žerjavich, qua supplente Vraniczianiano, consistens pertractationem reassumpsit, itidem in numerum reliquorum assumptum est. Ego cras ad Crisiensem et paulo post ad Varasdinensem generalem congregationem transibo: forte ibi succedet modificationem huius puncti exoperari.

Altis gratiis devotissima cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 25. Martii 1848. hora 4. pomeridiana.

P.S. Praesentes ideo tardius expedio quod impossibile fuerit obtinere scriptam copiam petitionalium punctarum, antequam typo non vulgentur. Subiungo litteras comitis Ioannis Draskovich hoc momento mihi redditas, cum petito ut eas omnimode cursore extraordinario expedirem.

Heri vesperi momentanea urbem, praesertim vero iuventutem, subiverat suspicio de adventu Turopolitanorum, interim hodie, ut verum refertum, potioem et meliorem partem instructionis cassinisticae aliquo transpositam esse.

In hesterna sessione magistratus civici insinuatio serenissimi archiducis palatini de eidem plenipotentaria per suam maiestatem attributa activitate

pod naslovom *Gospodo svetjenici!* u kojemu se traže promjene koje bi dovele do poboljšanja položaja svećenstva, napose župnika, i približile ga narodu. Jedan od zahtjeva je i ukidanje celibata. Pavao Štoos, župnik u Pokupskome i pjesnik, napisao je iste godine knjižicu *O poboljšanju čudorednosti svećenstva* u kojoj se zalaže za reformu crkve, pri čemu je ukinuće neženstva (celibata) samo jedan od zahtjeva. Gaj je predložio da se izabere poslanstvo koje će ta *Zahitjevanja* odnijeti u Beč, a da barun Kušlan pođe u Glinu i obavijesti Josipa Jelačića o izboru za bana Hrvatske te ga pozove u Zagreb. Usp. Neustädter, 304.

cum reverentia seposita est, quandoquidem simile quid per benignum rescriptum regium notificari sueverit.

Cum me deprecante dominus Rober cum deputatione Viennam ascendat, requisivi dominum Maszarich ut in mei absentia excellentiae vestrae, si quae peculiaria intercederent, referat.

*NAZ, A. praes. 341/1848.*²⁸

10.

1848. ožujak (25.) Zagreb

Grof Janko Drašković biskupu Jurju Hauliku.

U Zagrebu nije bilo prevratničkih događaja o kakvima je pisao Haulik: naprotiv, mnogi iz oporbe stali su tražiti prijateljstvo narodne stranke. Pisačić, Krajačić, Karlo Jelačić, gradski sudac i svi senatori posvjedočili su svoju privrženost domovini. Pometnju su izazvale novine iz Ugarske, pa se u svim gradovima stvaraju narodne straže. Svi su se složili da je potrebno poslati veliko izaslanstvo (u Beč) i već su Draškovića zamolili da ga vodi, kada je iz Beča stigao Gaj s drugim zamislima. Htio je izaslanstvu dati drugu osnovu i potpuno izokrenuti predstavku. Govorio je potajno da ga je vlast odredila za vođu i da je sve to po volji vlasti i na njenu dobrobit. Kako je mladež vodila glavnu riječ, Drašković se u ovoj prilici nije htio tomu suprotstavljati, nego se potrudio da što veći dio izaslanstva čine razboriti ljudi. Osim toga, poslao je grofa Corberona i Frigana ministru Kolovratu s popisom zahtijevanja tog razumnijeg dijela, s molbom da im pruži svoju pomoć i savjet. Bilo bi dobro da Haulik s banskom konferencijom pođe iz Bratislave u Beč te ondje razmotri predstavku, potpiše je i založi se kod cara i nadvojvode namjesnika za povoljnu odluku. U protivnom će kao posljedica ovoga revolucionarnog zakonodavstva propasti i biskup i domovina, bačena u krvavi građanski rat. Drašković je ostao u Zagrebu da bi brinuo za očuvanje mira, brine ga što nema vijesti od izaslanika na zajedničkom saboru.

Excellentissime praesul et locumtenens banalis, domine gratiosissime!

²⁸ Prilozi pismu: 1. Zahtevanje naroda, hrvatski, rukom pisano. 2. Isto njemački: Vorderungen der Nation, tiskanica. 3. Dopis Ugarskog kraljevskog namjesničkog vijeća o podjeljivanju spomen medalje pok. palatina Josipa, latinski.

Literas excellentiae vestrae ante aliquot dies percepi et in sequelam earum referri possum quod de ausibus similibus, prout mihi communicare dignata est, sermo non fuerit; e converso, quod oppositionis maior pars forte ex sinistra informatione perculti inceperint patrioticae partis amicitiam aucupari; accidit quippe quod successive domini Georgius Pisachich, Paulus Krajacich, Carolus Jelachich et iudex civitatis cum omnibus senatoribus suam contestati sint pro patria adhesionem, *dvoranam* sponte accesserunt et se etiam inscribi fecerint, et quod plures adhuc accesuri sint fundatam spem habeam.

Econtra novalia Hungarica magnam excitarunt sensationem et guardiae nationalis instantaneam procurarunt conscriptionem in omnibus urbibus. Iuventus magno numero convenire consuevit et publicum totum fine missionis numerosae deputationis vota contulit. In hoc rerum situ constitutos et iam me pro duce huius deputationis requirentes ex insperato dominus Gay, qui Vienna venit²⁹, ad alias ideas permovit. Voluit nempe per formam revolutionis aliam basim deputationi dare et quodammodo aliquam toto coelo diversam repraesentationem statibus et ordinibus invehere et illam quodammodo violenter praetendere se ductore a regimine, in secreto asserens quod haec sit ipsius regiminis mens in sui salvatela vergens. In hoc rerum situ constitutus et videns quod iuventus consultationalis populationis longe maiorem partem efficiat, cum illo in apertum conflictum descendere nolui, sed pure eo adlaboravi ut, quantum fieri potuit, magna satiorum pars se huic missioni associet. Misi praeterea dominos comitem Corberon³⁰ et Frigan cum litteris ad ministrum Kolovrat³¹ quibus inclusi puncta essentialia desideriorum partis sacioris, cum petito illo, velit ille opitulari et consulere. Interpello itaque per omnia sancta, dignetur excellentia vestra cum tota conferentia banali Viennam abire cum alioquin vestrum omnium praesentia Posenii superflua sit; dignetur ibi in concursu omnium repraesentationem concertare et subscribere et subscribi facere et tam apud imperatorem prout et vicesgerentem archiducem effectum soticum procurare, nam secus et excellentia vestra et tota patria ob sequelas revolutionalis huius legislationis peribimus et bellum intestinum crudelissimum perferemus.

²⁹ Gaj se vratio iz Beča 22. ožujka željeznicom, a u Zagreb je stigao 24. ožujka navečer. Ovdje je riječ o Narodnoj skupštini od 25. ožujka na kojoj je Gaj, uz podršku - naknadno dobivenu - Ivana Kukuljevića i Ferda Žerjavića te Nikole Vaganovića donio već navedena *Zabrtjevanja* u 30 točaka.

³⁰ Corberon Edgar de Troissereux (Troissereux pokraj Beauvaisa, Francuska, 1807 - Baden pokraj Beča 20. VIII. 1861), političar i kulturni djelatnik. Godine 1845. kupio dvorac Januševac i stalno se nastanio u Hrvatskoj. Sudionik hrvatskoga narodnog preporoda. Godine 1848. predvodio hrvatsko izaslanstvo caru Ferdinandu u Innsbruck, pridružio se banu Jelačiću u pohodu na Mađarsku i Beč. Nakon 1851. zalagao se za pretvaranje Kraljevske akademije u Zagrebu u sveučilište. Neustädter, 446.

³¹ Ministar grof Kolowrat-Liebsteinsky, Franz.

Ego hic ad sustinendam interea pacem remansi et cum magistratu civico cointelligenter et cum statu militari in harmonia me habebō, doleo tantum quod nulliunde ex nostratibus in diaeta constitutis relationes promtas non acquiramus.

Dignetur excellentia vestra ingentia illa corolaria ruminare quae ex iam sancitis et fors proxime adhuc santiendis legibus profluunt et ideo energicos passus facere quibus figendis officium conspicuum quod gerit obligationem imponit.

Qui in reliquo suma cum veneratione persisto, excellentiae vestrae servus humillimus, comes Joannes Draškovich³².

P.S. Suplico excellentiae vestrae dignetur adnexas litteras baroni Kulmer admanuari facere.

NAZ, A. praes. 347/1848.

11.

1848. travanj 2. Zagreb

Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku.

Primio je njegovo pismo i prenio upute. U gradu je došlo do pobune protiv Židova, ali je ona smirena. Pronijela se glasina da su stanovnici u Vlačkoj Vesi htjeli od biskupa ishoditi naredbu da se istjeraju Židovi, što se kasnije pokazalo netočnim. U Zagrebu je sub incognito novoimenovani ban; raspituje se kod dvorskog špana za biskupov dolazak jer se želi sastati s njim. Šatvar je rekao španu neka odgovori banu da bi do sastanka prije moglo doći u Beču, nego u Zagrebu. Prispjela pisma i novine odlažu se u Zagrebu jer nije poznato točno biskupovo boravište u Beču. Duhovno stanje domovine i nije loše ako ga ne pokvare razni poklisari koji više teže za vlastitom koristi negoli za općim dobrom. U ova teška vremena određene su javne molitve u cijeloj biskupiji.

³² Drašković, Janko, grof (Zagreb, 20. X. 1770 - Radgona, 14. I. 1856), zajedno s M. Vrhovcem preteča i kasnije sudionik narodnoga preporoda. Spisom *Disertacija* tiskanim 1832. iznosi program hrvatskoga plemstva kojim zahtijeva ujedinjenje i samostalnost Hrvatske u okviru Habsburške Monarhije, gospodarsko unapređenje i reformu feudalnih odnosa. Glavni inicijator za osnivanje Ilirske čitaonice 1838, njezin prvi predsjednik.

Excellentissime domine praesul, domine et praelate mihi gratiosissime!

Heri vespertina 7. redivi a Sancto Ioanne Superioris Zelinae quo gaudens et dolens; gaudens propter desideratissimum et gratiosissimum excellentiae vestrae conspectum, dolens vero propter tristissima rerum temporumque adiuncta ad quae excellentia vestra nova ingreditur. In occursum excellentiae vestrae properaveram, recte ad Jurjaves constituto tabellarius per provisorem Zaversky missus emanavit mihi gratiosas excellentiae vestrae de dato 30. currentis(!) Viennae ad me dimissas litteras quarum tenore intellecto mox comiti curiali, qui mecum vehebatur et hodie praefecto bonorum, qui heri tardius post me e Biskupecz redivit, cuncta excellentiae vestrae mandata serio commendavi, prout et provisorio Zaversky et frumentario Misich procurationem in domesticae gerenti, addendo nunc esse tempus honestatem et fidelitatem suo domino contestandi et revera omnes cum plena determinatione animi promptos inveni.

His diebus magnus tumultus ex parte omnium civium urbis relate ad expellendos Iudaeos excitatus fuit, sed subseque sedatus est; ipseque comes curialis servata coram testimonio legali sessione cum civibus et Iudaeis rem pro exigentia iustitiae applanavit, perhibente idipsum ipso comite curiali.

Heri tamen non obstante percrebuerat fama quod cives intendant excellentiam vestram reducem sistere et mandatum de expellendis cunctis Iudaeis e Vico Latinorum ab excellentia vestra extorquere, quod multos distinctioris notae viros excellentiae vestrae adhuc sincere adhaerentes magna solitudine repleverat ut me perquiri curaverint iam post discessum meum quatenus eatenus tempestive praeveniam excellentiam vestram, sed tamen postmodum apparuit rumorem hunc falsum fuisse.

Neonominatus banus hic Zagrabiae tantisper sub incognito manet³³ et anxie e comite curiali s(c)iscitatur de adventu excellentiae vestrae dicens se debere quanto ocius cum excellentia vestra constitui; ego comiti curiali dixi referat excellentissimo bano hoc vix Zagrabiae, sed potius Viennae fieri posse.

Omnes litterae, imo etiam Monachio, omnes ephemerides pro excellentia vestra hic Zagrabiae deponuntur; nunc non scio utrum has reservarem vel vero Viennam mitterem, sed non scio domum habitationis excellentiae vestrae

³³ J. Jelačić je stigao iz Beča 18. travnja i odsjeo u banskim dvorima. Neustädter, 328.

Viennae; etiam pro his litteris anxius sum, dirigo quidem eas ad diversorum *Stadt London* quia dicitur quod excellentia vestra in hoc condescendere semper sueverit.

Si excellentia vestra dignatur compendium expensarum domesticarum instituere, praefectus bonorum opinatur numerum servientium et equorum esse imminuendum; ad hoc ego ipsi reposui(!), antequam is aliquam reductionem faciat, praevie proiectum excellentiae vestrae pro ratihabitione substernat ne novas confusiones causemus.

De reliquo spiritus patriae nostrae in genere nondum ita est malus nisi subseque destruat per diversi generis emissarios, qui potius propria comoda, quam commoda quaerere videntur; et finaliter si omnia amiserimus, manet nobis Dominus refugium nostrum et virtus; ideo etiam consistorium a cathedrali ecclesia incipiendo per totam dioecesim publicas preces cum collecta "De quacunq[ue] tribulatione" ordinavit; quas preces cum fideli populo omni die Domini et festo post Sacrum meridianum coram exposito Sanctissimo clerus absolvendas habebit, et quidem litanias Lauretanis cum adnexis precibus, additis item orationibus pro rege nostro apostolico, pro ordinario et pro Christianitate et 5 *Pater* et *Ave*.

His ulteriora gratiosa excellentiae vestrae mandata mihi demisse expectens, altis gratiis commendatus, profundissima cum veneratione in oscullo sacrarum manuum persevero, excellentiae vestrae devotissimus capellanus, Petrus Sattvar, canonicus Zagrabiensis, manu propria.

Zagrabiae, die 2. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. 271/1848.

12.

1848. travanj 3. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

27. ožujka u gradu je došlo do pobune protiv Židova. Pronio se glas da su varaždinski Židovi istjerani i da su se smjestili u Zagrebu, naročito u Vlačkoj Vesi. Građani su prisilili fiskala da im dopusti pretresti svaku kuću. Oko pet sati popodne okupila se akademska mladež i narodna straža, pa su se izgređnici razišli.

Podžupan Žuvić je na Zengevalov zahtjev sazvao mješoviti odbor koji je ispitao status naseljenih Židova i donio odluke o onima koji su se bespravno uselili. Smanjenje urbarijalnih primanja donosi velike nevolje. U Zagrebačkoj županiji stanje je razmjerno dobro, jer je podložnicima rečeno da se o njihovu oslobodanju od podavanja raspravlja na saboru, a do tada neka se pokoravaju gospodari-ma; u Križevačkoj su županiji podavanja uskraćena.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

De tumultu et respective excessu, qui 27. Martii, die quippe illa qua ego Crisium ob indictam generalem congregationem excurreram, in iurisdictione excellentiae vestrae obtinuit, demissam relationem sine mora praestiturus fuissem nisi cum ipso reditu illud nuncium accipissem excellentiam vestram Posonio iam movisse et propediem redituram. Sed cum iam supponam excellentiam vestram adhuc aliqua die Viennae commoraturam, praetermittere non possum quin de memorato tumultu sequentia referam.

Nuncio Varasдини de eo horsum perlato, quod universi ibidem comorantes Israaelitae profligati sint³⁴, iam aderat etiam isthic, licet penitus falsum, aliud, quod Iudaei Varasdinenses Zagrabiam sese receperint et in specie in Vico Latinorum plures familiae condescenderint. Cives urbis liberae et regiae maiori numero congregati interpellaverant cumprimis iudicem Kamauff ne Iudaei illi in parte civica mansionem obtineant, tum vero familiae in Vico Latinorum condescendentes statim amandentur. Dominus Kamauff propter bonum pacis conformes requisitorias statim ad me scripsit et ipsis civibus ad me deferendas comisit, propter mei et domini Rober absentiam per dominum Mallossegg reseratas. Haec horis meridianis evenerunt; mox autem post meridiem confluerunt civici et capitulares centeni adscitisque sibi paucis quibusdam iurisdictionis inter minas, clamores, obsecrationes et diversas imodestas enunciationes fiscalem Mallossegg eo coegerunt quod omnem et singulem domum intrare et num aliquis extraneus Iudaeus reperiatur pavementum usque perquiri et pervestigari facere debuerit. Videntes autem quod falso supposito laborent, virus in domesticos exercere volentes illud petierunt, ut intra octiduum omnes, praefereuter vero illi qui professionistae sunt, urbem hanc deserere teneantur, imo aliquibus etiam non Iudaeis articulos funeos, quasi has vendendi ius non haberent, ademerunt et publicae licitationi exposuerunt protestatione domestici funificis Pury, quod iidem articuli sui et quaestoribus aliquibus in comissionem saltem pro venditione dati sint, penitus

³⁴ O istome piše i kanonik Šatvar u pismu od 2. travnja.

nihil optulante. Demum Israelitae Breslauer super pontem limitaneum in iurisdictione capitulari quaesturam habenti officinam violenter effregerunt et praetensive extraneos Iudaeos ibi absconditos perquisiverunt. Plures qui vices suas interposuerunt ne quis excessus eveniat et violentiae antevertantur, manifestum recipiendorum verberum subiverant periculum. Circa 5. pomeridianam incepit congregari academica iuventis ut nationalis garda et tumultuantes isti successive dispersi sunt. Mox altera die numerosa sessio in curia civica servebatur et illi, qui ansam tumultuosae huic machinationi dederant, serio comoniti fuerunt ut sibi a talismodi licentiis caveant.

Erga meam dein provocationem indixit ordinarius vicecomes Suvich deputationem mixtam, cum interventu omnium iurisdictionum servatam, praesentibus quoque pluribus civibus. Cohortationem nostram ut pro futuro ab omnibus violentiis abstineant, pacifice audiverunt, petitum tamen renovaverunt ut nulli novi advenae Iudaei admittantur et, in quantum aliqui recentius irrepissent, removeantur. Horum in consequentiam ego itidem specialem investigationem cum interventu iudicis nobilium et convocatis nonnullis civibus, signanter contuberniorum primoribus, servavi, qua occasione aliqui qui huiatibus semet subreptitie associarant, alii iterum qui iurisdictione hac relicta denuo citra insinuationem et obtentum indultum ad iurisdictionem redire praesumpserunt, unus demum a furtis notatus in conformitate iam antea recepti iudicii mandatum iurisdictionem excedendi obtinuerunt. Pari ratione illis, qui professiones exercent et litteras super magisterio producere nequiverunt, sed neque contubernio huiati secundum obtentam inivationem sese adfiliari fecerunt, ad defectum hunc intra trimestre supplendum sub onere interdicendi ipsis artis exercitii obligati sunt. Modis his quies tantisper procurata est, sed utrum diuturna futura, vix non dubitarem, ex quo constanter sufflamatores inveniantur qui Iudaeos penitus ex urbe remotos habere cuperent; interim ego parte ex mea nulli fatigio parcam ut quietem et bonum ordinem conservem.

Imunitatio a praestationibus urbarialibus magnas calamitates producet. In Zagrabiansi comitatu satis prudenter res instituitur, quippe perfertur subditelae ad notitiam agi de praesenti in comitiis ut praestationibus urbarialibus relevantur, interea tamen ad obsequium et partitionem dominiis praestandum inviantur; sed ab opposito rem agi in comitatu Crisiensi intelligo et ideo recte cras a meridie ad Prechez excurre constitui cum publicationem postcras ibi futuram mihi referatur. Quanta molestia si praedialistae et decimalistae servitia negarent!

Excellentissimus dominus baro banus magnopere optabat cum excellentia vestra constitui; hodie abhinc Viennam discessit.

Altis devotus gratiis, omni cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall, manu propria.

Zagrabiae, 3. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. 274/1848.

13.

1848. travanj 6. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Istovremeno s dolaskom jučerašnje redovne pošte pronio se glas o nemilim događajima glede biskupove ličnosti koji su se zbili nedavno u Beču, a potvrdili su ga i neki što su se prošle noći odande vratili.³⁵ Zengeval može biskupa uvjeriti da se to svidjelo samo mladeži, i to ne čitavoj. Prošlih se dana govorilo da neki građani čekaju biskupa i da ga neće propustiti u grad dok ne udovolji njihovu zahtjevu za istjerivanjem Židova, no to su bile samo glasine. Jučer je čak održana sjednica (općine Vlaška Ves) na kojoj su te glasine napismeno proglašene lažnima, a biskupu je iskazana odanost.

Već nekoliko dana u Zagrebu boravi neki Srbijanac imenom Matija Ban koji zajedno s nekim Čavlovićem iz Jaske (koji je i sam neko vrijeme boravio u Beogradu) obilazi školsku mladež i govori joj o podršci koju Bačka županija i čitava Srbija i Bosna pružaju Hrvatskoj i Slavoniji. Ta su dva proletera čak ušli u školsku zgradu i održali govor. Čavlović je vrijeđao biskupa govoreći da nekompetentno obavlja dužnost, tražio je od mladeži da postrojbi križevačke regimente savjetuje da ne idu dalje u Italiju, nego da se vrate kući. Čavlović je, koliko Zengeval zna, kljant jednog prozelite koji boravi u Beču, pa njegovo ponašanje nije čudno. Na ovo su upozoreni gradski sudac i glavni školski upravitelj.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Hesternus cursor ordinarius vix horsum advenerat, iam circumferebantur nuncia de illis ingratis eventibus quae in obtutu ad altam excellentiae vestrae

³⁵ Haulik je optužen za neuspjeh izaslanstva. O tome se na više mjesta govori u drugim pismima.

personam nuper Viennae obtinuerunt³⁶, confirmata per quosdam ex illis dominis qui praeterita nocte abinde rediverunt. Sub fide qua excellentiae vestrae obstrictus sum, demisse referre possum nuncia idmodi prout per quosque cultiores viros, ita per cives quoque summa cum indignatione suscepta fuisse et iuventuti duntaxat, et ne huic quidem per omnia, in sequelam praecedentium sufflamationum, complacuisse. Praecedentibus diebus circumferebatur quoque quod cives, signanter inferiorum jurisdictionum, excellentiae vestrae reditum ad urbem eousque impedire intendant donec petium de immediate amandandis Israelitis sancitum non fuerit; interim cum praeterita die Sabbathi reverendissimus dominus canonicus et ego a Sancto Ioanne, quo excellentiae vestrae occureramus, tardius licet remeassemus, vix paucis singillativis hominibus, taceo autem aliquibus cohortibus, a quibus assultus aliquis metui potuisset, obviavimus, ut adeo rumorem illum reflexe etiam ad privativas mihi factas relationes pure mendosum fuisse tuto asseverare ausim. Sed et insuper comunitas ex parte auctoritatis publicae eatenus comonita heri sessionem celebravit et scriptam declarationem domino exhibendam conclusit, cuius tenore rumorem istum pro mendoso declarat et personae excellentiae vestrae omnimodam gratitudinem, fidem et devotio-

³⁶ Podrobnije o "nemilim događajima" u svezi s osobom biskupa J. Haulika, o kojima piše Franjo Zengeval, izvješćuje Neustädter (323-328). Za prevratničkih događaja u ožujku 1848. biskup J. Haulik našao se u Bratislavi na zasjedanju Ugarskoga sabora, odakle je pošao u Beč i odsjeo u svratištu *London*. Prema Neustädteru i građanski i crkveni spletkari u Hrvatskoj, a napose u glavnome gradu Kraljevine, ocrnili su biskupa Haulika prikazujući ga kao neprijatelja hrvatske narodnosti i kao privrženika i pristašu Mađarske stranke. Na čelu oporbe protiv Haulika bili su prior vranski Zagrebačkoga kaptola biskup Schrott i Ljudevit Gaj. Kako izvješćuje Neustädter, Gaj je, prema vlastitom priznanju, bio samo oruđe koje je na zlo upotrijebio neki častohlepni smutljivac, a Schrott je htio otjerati biskupa s njegove biskupske stolice, da bi to mogao iskoristiti u korist nekoga svog prijatelja ili za sebe. Ipak, Haulik je gotovo svakodnevno bio obavještavan o događajima u Zagrebu, ali se sam nije otvoreno izjasnio za narodni pokret, ostajući oprezan u tim izvanrednim prilikama i ne ustajući protiv još tada zakonite vlasti u Budimu. Očito zbog toga se i nije vratio odmah u Zagreb. Prigodom boravka hrvatskoga izaslanstva u Beču posjetili su ga Ivan Kukuljević i Ambroz Vranyczany te mu iskazali poštovanje. Međutim, na poticaj Gaja oni su ponovno, prema nevoljko, s njime i sa dijelom hrvatskoga izaslanstva poslali Hauliku da ga "upoznaju s pravim osjećajima stanovnika glavnoga grada Hrvatske, koji su u njemu gledali otvorenog neprijatelja njihove narodnosti, te da mu savjetuju neka se više nikada ne pojavi u Zagrebu". Došavši k Hauliku, Gaj ga je upozorio "da mu nitko ne može jamčiti sigurnost pred bijesom naroda ako bi se usudio pojaviti u svome sjedištu u Zagrebu". Takvim postupkom je bio dirnut Haulik te je izjavio kako je spreman otići sa svoga biskupskoga položaja, nakon što je izgubio ljubav i povjerenje svoje pastve. Haulik svoji ostavku nije podnio isključivo na nagovor baruna Kulmera. Sačuvani izvori koje ovdje objavljujemo govore da zagrebački puk nije imao ništa protiv Haulika, dapače, poštovao ga je radi mnogih njegovih zasluga i pothvata koje je učinio za Zagreb. Jedino je dio mladeži, koju je na Haulika nahuškao Lj. Gaj, otvoreno nastupio protiv njega. Očito u tom događaju valja tražiti i uzroke zbog kojih Haulik nije sudjelovao u ustoličenju bana Josipa Jelačića, o čemu ovdje također objavljujemo dokumentaciju. Biskup Haulik, kako ističe Neustädter, obaviješten od kanonika Vukovića o narodnom raspoloženju u Zagrebu i o zahtjevu građanstva da ga nagovori neka se vrati u svoju rezidenciju, napustio je Beč, ali tek nakon instalacije bana Jelačića i otvaranja Sabora. Biskup Haulik u Zagreb je stigao 8. lipnja.

nem factō etiam si opus fuerit contestandam spondet. Declarationem hanc ut primum percepero excellentiae vestrae intardatim substernam.

At aliquot diebus moratur Zagrabiae quidam Servianus Mathias Ban³⁷ qui in societate cuiusdam Jaszkenensis nascitae et aliquando orphanotrophii alumni Csavlovich³⁸, peraeque aliquo tempore Belgradini comorantis, ut plurimum cum iuventute scholastica conversatur et hanc de sympathia quam Bacsienis comitatus, tum tota Servia et Bosnia cum Croatia et Slavonia fovet, informat. Heri plane illud sibi duo isti proletarii indulserunt quod aedes accademicas intrando totam iuventutem convocaverint sermonesque erga hanc pronuncia-verint. Hac occasione fatus Chavlovich imprimis excellentiam vestram laces-sere et munus praesulis incompetenter gerere asseverare, tum plane illud iuventuti suadere veritus non est quod phalangi Crisiensis regiminis cras horsum venturae suadere consultum esset ut ad Italiam non pergat, verum potius domum revertatur. Multis ex iuventute consilium hoc valde displacuit, nec puto ut quis illud sequatur. Csavlovich, ut informor, est cliens

³⁷ Ban, Matija (Petrovo selo kod Dubrovnika, 16. XII. 1818 - Beograd, 14. III. 1903), pjesnik, dramatičar, političar i publicist. Filozofiju je privatno slušao kod dominikanca A. Maslača, pedagogiju kod svećenika Arbanasa. God. 1834. stupio u franjevački red, ali je 1835. napustio svećenički poziv i radi kao odvjetnički pisar. God 1839. odlazi u Carigrad, zatim na otok Kaliks gdje predaje talijanski jezik i književnost i ponovno se vraća u Carigrad gdje predaje također talijanski i književnost. Srpski knez Aleksandar povjerio mu je odgoj svojih kćeri (1845-1848), a ministar unutarnjih poslova Garašanin angažira ga politički. Provodio je ideje njegova Načertanija (1844) i kao tajni agent srbijanske vlade 1848. otputovao je preko Zagreba u Dalmaciju. U Zadru je tiskao proglaš "Što treba Dalmaciji" u kojemu je zastupao potrebu donošenja ustava i građanskih sloboda, narodne vojske i sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom izvan Ugarske. Idućih godina boravi u Dubrovniku gdje širi srpsku propagandu. Ondje pokreće almanah *Dubrovnik* (1849-1852). Godine 1850. ponovno se vraća u Beograd. Kao srbijanski agent opet putuje u Dalmaciju 1860. Pada u nemilost srpske vlade zbog oda sultanu i Napoleonu i povlači se na imanje Banovac kraj Beograda. God. 1860. osnovao je u Beogradu Središnji odbor za oslobođenje Bosne i Hercegovine. Do umirovljenja 1878. bio je upravitelj ureda za tisak. HBL 1, 408-410.

³⁸ Čavlović, Pavao (Paja) (Volavje kraj Jastrebarskog, 24. I. 1821 - Zagreb, 1. III. 1877), političar i publicist, pitomac biskupskog sirotišta u Zagrebu, kasnije (1839) sjemeništarac. Kao sjemeništarac oduševio se ilirskom idejom. Napušta bogosloviju i uz pomoć A. Nugenta odlazi u Beograd kao Gajev povjerenik. Odatle šalje politička izvješća u Zagreb i postaje član tamošnjega tajnog društva za južnoslavensku propagandu. Vodi poslove uređivanja ilegalnoga ilirskog lista *Branislav*, koji je izlazio u Beogradu 1844/45. Bio je u službi I. Garašanina, a 1846. pratio je Lj. Gaja na putu po Srbiji te 1847. primio srpsko državljanstvo. U ožujku 1848. širio je letak s pozivom za oslobađanje od Turaka i za stvaranje "jugoslavenske kraljevine". Te se godine vraća u Hrvatsku i agitira među omladinom za Gaja. Organizira dobrovoljačke odrede u Vojnoj krajini, kasnije sudjeluje u ratu protiv Mađara. Kraće vrijeme radi u uredništvu Gajevih *Novina* (1849/50), bio je perovođa Zemaljske porezne komisije (1851), službenik u redarstvu (1853), ali i dalje Gajev povjerenik. Pod sumnjom veleizdaje uhićen je 1853. na putu u Beograd, kamo je nosio Gajeva pisma S. Knićaninu i S. Herkaloviću. Nakon tamnovanja u Beču (1854) vraća se u Zagreb, ali ostaje pod redarstvenom paskom. Bavi se poduzetništvom (do 1874), ali i dalje održava veze sa Srbijom, dopisuje se s V. S. Karadžićem i M. Banom. Život je završio napušten od sumišljenika i u neimaštini. HBL 3,31-32.

primarii proselitae nunc Viennae comorantis; quid mirum ergo quod talia sibi indulgeat. Iudex civitatis ad omnia praemissa reflexus est, ita etiam superior studiorum director; forte nunc optimi consilii esset iuventutem ad propria dimittere, alioquin collegia quisque, ut placet, frequentat. Supremum comitem censebam pariter de praemissis informandum.

Altis gratiis devotus, omni cum submissione perennes, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall, manu propria.

Zagrabiae, 6. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. 277/48.

14.

1848. travanj 7. Zagreb

Kanonik Josip Vračan biskupu Jurju Hauliku.

Šestoga navečer se vratio u Zagreb i sutradan obišao sestre milosrdnice. Zatekao ih je zdrave i čitave: osim napada dječaka nije se desilo ništa drugo o čemu je pričao Trauth. Zagrepčani su skloni biskupu, osuđuju Gajev postupak prema njemu, pa je Gajeva žena pokupila stvari i otišla u Bisticu.

Excellentissime ac illustrissime, reverendissime domine, domine Praesul!
Domine gratiosissime.

Mox sexta vesperi Zagrabiam veniens, septima currentis ad sorores Misericordiae descendi, quas una cum confessario earundem maxima parte salvas et incollumes reperi (nam nonnullae febricitant), quibus usque huc praeter illos puerorum insultus, de quibus Viennae narraui, contra ad conciones dicentem Trauth, nihil evenit, quaeve in Domino fortes nullius mali conscientiae ac vocationi suae fideles Deo in pace et bona conscientia famulantur, excellentiae vestrae manus exosculantes et Deum pro proximiori excellentiae vestrae in dies exorantes. Quod vero publicum Zagrabienne attinet, in clientela in sinceritate excellentiae vestrae insinuare festino: ausum domini Gay, factae erga excellentiam vestram enuntiationis, sanius publicum plene damnare, ubi asseculo non excellentiam vestram redituram, cuius singularis in publicum beneficia maxima gratitudine colluntur, verum ellatum

Gay pericula manere, in cuius metus consequentiam et consors eiusdem Gay compositis suis Bistriczam ad reverendissimum abbatem³⁹ se contulit.

Quaproin ex sincero animo desidero, in genua coram cruce domini Iesu Christi prostratus, in humilitate cordis clementiam Dei implorans quatenus excellentia vestra virtute Dei fortificata, cuius apostolatam tenet, in fide inconcussa, Zagrabiam ad nos et cathedram apostolatus sui die qua non sperabitur redeat, visura quietam ac pacificam, si et plus restrictam, semet intra filios spirituales suos vitam victuram pro gloria Dei, salute animarum sibi divinitus creditarum non minus ac prosperitate atque pace patriae, cuius vi officii filius evasis, excubando.

In reliquo potenti patrocini ac favoribus commendatus in osculo sacrae praelatialis dextrae emorior, excellentiae vestrae humillimus cliens, Josephus Vračan⁴⁰, manu propria, canonicus Zagrabiensis.

Zagrabiae, 7. Aprilis 1848.⁴¹

NAZ, A. praes. 351/48.

15.

1848. travanj 7. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Šalje mu, kao što je obećao, pisanu izjavu općine Vlaška Ves o vjernosti i privrženosti svome biskupu. Kapetani biskupske i kaptolske čete izjavili su da su

³⁹ Ivan Krizmanić (1766-1852), književnik, opat, njegova je kuća u Mariji Bistrici inače postala sjedište ilirskih preporoditelja.

⁴⁰ Josip Vračan (6. veljače 1780 - 25. siječnja 1849), kapelan u Zajezdi (1808), zatim od 1810. učitelj gramatike na Varaždinskoj gimnaziji. Godine 1815. postaje župnikom u Ludbregu. Radio je na podizanju škola (Ludbreg, Imbrijovec, Đelekovec, Martijanec). Napisao je i više djela: Szveti Bernard. Igrokaz (1815), Razlaganje szvetih Evangeliumov, četiri sztrane, Varaždin 1823. Pisao je i pjesme. U travnju 1844. postaje zagrebačkim kanonikom. Godine 1847. bio je protokolista. Na sedmoj kaptolskoj sjednici od 21. veljače 1848. upisao je u točki 386: "Zaključeno u sednici za buduće, da od današnjega dana svi posli vu narodnom jeziku vodili se budu i izti zapisnik". Postao je potpredsjednikom Gospodarskoga društva. Usp. Lj. Ivančan, Podaci o zagrebačkim kanonicima (rukopis u Arhivu Zagrebačke nadbiskupije), str. 978-979.

⁴¹ Haulik je dopisao: *Rescripsi 12. Aprilis, mibi grates has litteras accidisse, data item quoad misericordiae sorores ulteriori inviatione.*

obe čete spremne braniti osobu i sjedište biskupovo. Danas je stigla postrojba križevačke pukovnije; nitko ih nije odvrćao od puta u Italiju.⁴²

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Sponsioni hesternis litteris factae satisfactorum praesento excellentiae vestrae in humillitate litteras communitatis Vici Latinorum ad dominium exaratas, manifestum documentum praeseferentes illius falsi rumoris qui de hac communitate corcumferebantur. Subiungendum praeterea habeo quod pauca ante momenta bini capitanei cohortis tam episcopalis quam capitularis iurisdictionis apud me illa cum declaratione fuerint quod, dum et quando necessum et ab ipsis postulatam fuerit, ambae cohortes seu ad personam seu residentiam excellentiae vestrae tutandam praesto futurae sint. Ceterum quod heri notificandi gratiam habui iniurias excellentiae vestrae illatas cum resensu isthic susceptas fuisse, id hodie quoque reiterare possum neque dubito affidationes idmodi excellentiam vestram aliis etiam viis obtenturam. Phalanx Crisiensis regiminis ad Italiam destinata hodie isthic pertigit, interim nemini incidit milites istos eo permovere ut redeant et ultro non progrediantur.

Altis devotus gratiis, omni cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall, manu propria.

Zagrabiae, 7. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. 279/48.

Zagreb, travanj 4.⁴³

Slavni dominium!

Upućeni jesmo, da slavni dominium od purgarov zdola podpisane občine nikak drugač kak najbolšu miselj poleg dokazah sadašnjeg i do vezda imal je - ništarmanje vendar slavnomu dominiumu akoprem turobne za nas glase sada obznaniti moramo da razglašeno je i od slavne varmedjije Zagrebačke nami communicerano kak da bi purgari ove občine odurni sigurno čin, najmre njih excellentiu gospodina našeg biskupa i Kraljevinah Horvatske Slavonske

⁴² usp. pismo br. 14.

⁴³ Priložena izjava općine Vlaška Ves.

i Dalmatinske pri Maximiru dočekati, ter prenapisanog gospodina za nekakove podpiske silovitim načinom potrebovati hoteli, za koji čin svi purgari ove občine i stanovnici jednim glasom jedan za drugoga i svi za jednoga odperto valujemo i svi izpovedamo: da mi nikakov čin učiniti niti u misli imamo, mlogo manje ovakovog kaj vćiniti i došanost slavnomu dominiumu declarujemo: da mi ovakove čine pogerdujemo, kako i danas slavni varmedjji po našoj deputatii izto odgovorili jesmo; nadalje za našu vernost ljubav i zafalnost našemu gospodinu biskupu Juraju Haulik iskazati pripravnii jesmo za njega sve naše kaj imamo aldovati i da kakva neprilika pod našem imenom pripetila ne bi, da po danu sami budemo pazili, a po noći 12 oboruženi purgari patrolu i stražu deršali budemo.

Z tim nas u milošću priporučajuć u poniznosti ostajemo slavnog dominiuma priponizni sluge občina Laškovulička Zagrebačka pod slavni dominium biskupije spadajuća. U imenu cele občine Blaž Sostaric, m.p. občine sudac. Stephanus Osjak, m.p. communitatis fiscalis.

U Zagrebu, dan 4. aprila 1848.

NAZ, A. pol. br. 2410/2.

16.

1848. travanj 8. Zagreb

Benedikt Lentulaj biskupu Jurju Hauliku.

Žali zbog događaja u Beču i uvjerava ga da jedva tko osim školske mladeži odobrava postupak prema biskupu. Možda će novoimenovani ban uspjeti obuzdati Gaja. Ako bi Haulik uspio isposlovati povoljnu rezoluciju o narodnom jeziku, to bi primirilo duhove. Jučer je stigla bojna križevačke pukovnije, a danas đurđevačke koje se nalaze na putu u Italiju. Nitko ih nije odgovarao od puta (o čemu se govorkalo). Bilo je ugodno gledati ostarjele roditelje koji su dopratili svoje sinove kako im na rastanku govore da u svakoj prilici budu vjerni i odani kralju i da ispune svoju dužnost. Ne bi bilo loše da Haulik odgovori povratak u Zagreb dok neraspoloženje prema njemu, naročito kod mladeži, ne splasne.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratosissime!

Imma qua in excellentiam vestram sum veneratione devotioneque sinist me ut has excellentiae exarare praesumam. Rumor de iis, quae Vienna praesertim quoad personam excellentiae vestrae intervenerunt, horsum perlatus non saltem apud cultiores et distinctiores, verum apud simplices etiam cives et incolas communem generavit resensum, imo indignationem, factumve hoc vix apud aliquam praeter forte studiosam iuventutem probationem inveniet, doleo vehementer et id non saltem ego, sed et plurimi alii qui amoenam excellentiae vestrae per totum tempus comitorum propter rem patriae huius situationum cum gratitudine agnoscant; modo domum redux talia experiri debuerit; sperant tamen cuncti excellentiam vestram per id offendi non potuisse nec facto haec propensionem excellentiae vestrae vel in minimo imminutam esse. Forte suae excellentiae neoresoluto bano succederit dominum Gay tantisper ad saniora reducere.

Si excellentia vestra benignam resolutionem circa nationalem linguam usque regni congregacionem exoperare dignaretur, id pro quietatione animorum multum conferre posset, vehementer metuo ne regni congregatio strepitosa omnino futura sit, neve excessus eveniant.

Heri secundum batalion confiniarii regiminis Crisiensis, hodie vero Sanct Georgiensis horsum pertigit ad Italiam profectura. Audire erat quod militia haec praesertim per studiosos concitanda sit ne ad Italiam pergat, verumtamen domum redeat, sed nihil horum tentatum, imo si etiam cui id tentare incidisset, id profecto absque omni vel minimo effectu suscepisset. Amoenum erat videre, imo non sine lacrimis intueri, qualiter senes parentes filios suos horsum comittantes, dum ab his domum reduces divellerentur, ad remonstrandam quavis occasione regi suo fidem et fidelitatem et hac ratione explendam obligationem suam anima(d)verterint cohortatique fuerint.

Nos hodie sessiones nostras tandem finivimus, pro futuro termino, si tabula adhuc consederit, 9 causae appellatae civiles manserunt, potissimum ultimis termini diebus levatae.

De reditu excellentiae vestrae modo nihil constat. Si excellentia vestra adhuc pro una septimana distulerit, donec magis adhuc iniectae ideae, praesertim, uti permisi, apud studiosam iuventutem, evanuerint, fors abs re erit, non ut excellentiae vestrae quid contingere posse, sed ne etiam verbis fors, quod tamen evenire possit, insultetur.

Altis in reliquo gratis excellentiae vestrae devotus, summa cum veneratione emorior, humillimus servus excellentiae vestrae, Benedictus Lentulay, m.p.

Zagrabiae, 8. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. sine numero. (Littera collocata post numerum 279/48).

17.

1848. travanj 10. Zagreb

Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku.

Šalje mu pisma koja su stigla u njegovu odsustvu jer je čuo da će odgoditi povratak u Zagreb, što je pametna odluka.

Excellentissime domine praesul, domine et praelate mihi gratiosissime!

Quamvis ad binas mox elapsa septimana ad excellentiam vestra Viennam directas meas humillimas litteras multam gratiosam inviationem receprim, quia tamen mihi intelligere licet excellentiam vestram sapientissimo sane consilio, etsi Zagrabiae de die in diem fortior et apertior sensus pro excellentia vestra exprimatur, aliquantulum moras Viennae protrahere dignari velle, ideo copiosas e diversis partibus perlatas et ad excellentiam vestram sonantes eo magis sub hodierno expedio Viennam, quia praemetuo ne quaepiam harum urgentia merita, quae moram fors non patiuntur, in se contineant.

Quis sensus nobis, quis dolor nobis, nolo multis attestari excellentiam vestram, unice dico: Deus scit, Deus iudicabit, immo et revelabit et utinam revelaret et quo ocius revelaret, ut manifestentur corda uniuscuiusque.

Queis altis gratiis commendatus, profundissima cum veneratione in osculo sacrorum manuum iugiter emorior, excellentiae vestrae humillimus, capellanus Petrus⁴⁴ Sattvar, m.p. canonicus Zagrabiensis.

Zagrabiae, die 10. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. 281/48.

⁴⁴ Petar Šatvar (Đurđevac 25. lipnja 1796 - Zagreb, 9. travnja 1862). Od 1819. kapelan u Sv. Petru Čvrstecu, zatim u Bjelovaru, a 1829. upravitelj župe u Ivanskoj. Od 1829. župnik u Topolovcu, a 1843. župnik u Bjelovaru. Godine 1846. postaje zagrebačkim kanonikom. Postaje ravnatelj pisarnice i kanonikom pobočnikom. Usp. Lj. Ivančan, Podaci o zagrebačkim kanonicima, str. 983.

18.

1848. travanj 11. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Sve više raste neraspoloženje prema onima koji su povrijedili biskupa, ubrzo će se smiriti i zavedena mladež. Moli ga da ne iznosi u javnost sadržaj pisama koja mu šalju on i kanonik pobočnik Petar Šatvar. Neke glasine, pa čak i prijete, uvjeravaju ga da je nešto od toga izišlo u javnost. Ferić mu je sigurno već donio izjavu stanovnika Kaptola i Nove Vesi (o vjernosti).

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Etsi iam ab aliquot diebus nullum peculiare mihi sit argumentum excellentiae vestrae scribendi, ne tamen penitus taciturus evadam, pro ulteriori excellentiae vestrae quietatione demisse referre possum indignationem adversus illos, qui insolentiam illam excellentiae vestrae Vienna inferre non erubuerunt, ulteriora in dies capere incrementa, non saltem penes viros litteratos, sed etiam penes cives, velut uberime persuasos de beneficiis et emolumentis, munificentia excellentiae vestrae urbi huic cedentibus. Non licet dubitare etiam animos exaltati spiritus et indubie sinistre informatae iuventae⁴⁵ propediem sedandos esse. Unum tamen est quod isthic demisse commemorare et ab excellentia vestra maiorem in modum exorare sustineo, ut quippe litterarum reverendissimi domini canonici a latere et mearum tenores, quantum maxime fieri potest, pro se reservare dignetur. Dicteria ad meam notitiam perlata, nuncia mihi missa, imo et quaedam minae, iubent me supponere quod ex meis excellentiae vestrae factis relationibus quaedam transpiraverint, ut adeo necessitatem impositam mihi videam maiores societates vitandi, etiam illo ex obtutu ne praesentia mea ansam cuicumque insolenti iuveni occasionem praebeat contra excellentiam vestram aliqua indigna et inconvenientia proferendi.

Contestationem civium areae venerabilis capituli et Novae Villae medio domini comitis curialis Ferrich ad altam excellentiae vestrae notitiam perlatam esse non dubio.

⁴⁵ Vjerojatno treba biti *iuventutis*.

Qui altis gratiis devotus, profundissima cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall, m.p.

Zagrabiae, 11. Aprilis 1848.

NAZ, A. praes. 282/48.

19.

1848. travanj 12. Zagreb

Kanonik Josip Rober biskupu Jurju Hauliku.

Sastao se s kanonikom pobočnikom i pobrinuo da Gašparić krene na put. Zatim je otišao u grad da vidi kakvo je raspoloženje. Što se tiče biskupa, može biti miran: građani javno izjavljuju da su spremni da ga brane, čak i mladež blaže govori i sudi. Danas je misa zadušnica za bečke žrtve. Sa zadovoljstvom je primijetio da kmetovi, iako znaju za oslobođenje od tlake, još uvijek daju podavanja, jedino u Kašini ne daju više ništa.

Excellentissime, illustrissime et reverendissime domine praesul, regie locumtenens banalis, domine mihi gratiosissime!

Primo adventus mei momento desiderii excellentiae vestrae palam manifestatis satisfactorius reverendissimum dominum canonicum a latere accessi atque instantaneam dominum Gasparich exmissionem curavi, tum vero urbem ipsam subingrediendo spiritus eius experiri contendi. Hunc ad personam excellentiae vestrae illum inveni qui excellentiae vestrae plenam animi quietationem tribuere valet. Cives enim ita sunt comparati ut excellentiam vestram contra quasvis iniurias praeservare velle palam publice semet enunciant, sed et ipsa iuventus, a primo illo affectu moderatis consiliis levata, mitius et cogitet et iudicet. Adventus excellentiae vel hoc momento in his adiuctis nullas pateretur difficultates; quid tamen in rem consilii foret, ipse exprimere non audeo.

Hodie exequiae servantur pro Viennensibus victimis. Compulsatio in universis ecclesiis instituitur. In domo comitatensi et seminario vexilla nostra exposita conspiciuntur.

Cum voluptate insuper intellexi quod in dominio terrestri coloni, quantumvis de immunitatione a robotta certiorati, et quidem e possessione

Bukovec et Ternava, in tesseram gratitudinis, quod dominium terrestre dum et quando miserias eorundem levaverit, adhucdum benevole praestent. In Koschina e contra subditi robottam absolute praestare negant.

Et haec sunt, quae in hac brevitate temporis colligere atque ad notitiam excellentiae vestrae perferre possum. Gratis excellentiae vestrae altis humilime devotus, omni in submissione persisto, excellentiae vestrae infimus cliens, Josephus Rober m.p.

Zagrabiae, die 12. Aprilis 1848

NAZ, A. praes. 284/48.

20.

1848. travanj 12. Zagreb

Kanonik Petar Šatvar biskupu Jurju Hauliku.

Šalje mu po Gašpariću novac i vrijednosti iz željezne škrinje. Ne zna se što donosi sutrašnji dan i dobro je da biskup ima nešto uza se, kada je već odlučio da odgodi svoj povratak. I Gornji i Donji grad izjašnjavaju se za biskupa, ali je bolje pričekati kakva će biti djela. Najviše će ovisiti od koraka koje će poduzeti ban kada se vrati. Ima dosta predmeta koje treba poslati višim tijelima što nije moguće bez biskupova potpisa, pa pita da li da ih pošalje u Beč. Na svim javnim zgradama viju se narodne zastave, a uskoro će i na crkvama. Šatvar je naložio Završkom da s predstojnikom dobara izradi projekt o smanjenju broja konja i slugu. Biskup se sam time ne treba zamarati.

Excellentissime domine praesul, domine et praelate mihi gratiosissime!

Heri e redeunte Vienna reverendissimo Moyses litteras a gratiosa excellentia vestra mandata reverenter percepi, quocum mox ad conclave excellentiae vestrae digressi, cistam ferream feliciter aperuimus omniaque in eadem contenta excepimus, e quibus nunc medio Gasparich, quem iam hodie et quidem per viam ferream, ut citius pertingat, dimitto, sequentia excellentiae vestrae submitto: 1. 60 millia in bancnotis, 4 millibus pro improvisis necessitatibus domesticis penes me reservatis, 2. novem frustra scatullarum cum pretiosis, 3. quatuor involucra aureorum in cista adreperta, quibus ego quintum 25 lot. cum decimis Slavonicis perceptum addo, ut vel aliquid ex hac obventionem ad altas excellentiae vestrae manus deveniat.

Huscusque quidem, Deo laudes, adhuc quieti sumus, sed tamen omni timore vacui non sumus, quia hac hora non scimus quid sequens allatura sit; ideo haec provisio valde e re esse videtur ut excellentia in omnem eventum penes se aliquid habeat, quia mea quoque vili opinione bonum est ut excellentia vestra cum suo nobis quidem desideratissimo reditu pausare dignaretur, fides enim in hominibus admodum succussa est, ut ei se plene concredere tutum non sit, quousque facta non monstraverint. Urbs quidem tota et superior et inferior pro excellentia vestra se, quantum audio, exprimit, sed praestolamus quousque videamus in facto: a reditu excellentissimi bani eiusque primis gressibus totum dependere videtur.

Plura merita e consistorio ad altiora dicasteria expedienda habemus, sed talia absque subscriptione excellentiae vestrae iuxta recentissime emanatum excelsi consilii regii locumtenentis Hungariae benignum intimatum promovere non audemus; dignaturne igitur excellentia vestra indulgere ut haec merita ad excellentiam vestram Viennam pro subscriptione et ulteriore expeditione dirigi queant?

Vexilla nationalia iam ex omnibus publicis domibus, inter quas et seminarium et domus orphanotrophialis, pendentia prominent, proxime et in turribus ecclesiarum conspiciuntur. Quid volumus? O beatam libertatem in qua summus terrorismus regnat!

Circa reductionem equorum et servitorum provisorii Zaversky commisi ut fata cum praefecto bonorum, qui nonnihil valetudinarius est, proiectum elaboret et mihi ferat; et circa has res non dignetur excellentia vestra multum angere: nos faciemus id quod cum honore et emolumento excellentiae vestrae optimum iudicaverimus; pro fortuna habeo duos viros, recte provisorum et frumentarium Mirich, qui animo et sanguine excellentiae vestrae devincti sunt.

Dominus Deus assistat excellentiae vestrae et feliciter deducat Gasparichium ad excellentiam vestram, reliqua cum plena resignatione in Domino, qui suos nunquam deseruit, expectabimus, sed et sali adhibita omni prudentia et circumspetione cooperabimus.

Atque ita Deo et altis gratiis excellentiae vestrae et ipse commendatus, profundissima cum veneratione in osculo sacrarum manuum iugiter emorior, excellentiae vestrae devotissimus capellanus, Petrus Sattvar, m.p. canonicus Zagrabiensis.

Zagrabiae, die 12. Aprilis 1848.

21.

1848. travanj 12. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Loš postupak hrvatskog izaslanstva u Beču prema biskupu u gradu izaziva sve veće negodovanje. Za razliku od mnogih evropskih gradova, u Zagrebu vlada mir. Žaljenje izaziva pojava letka protiv sestara milosrdnica i njihova zavoda. Svi se, pa i Zengeval uzdaju u novoimenovanog bana kojem će prva briga biti sigurnost ljudi i imovine. Od fiskala Robera je saznao da Haulik rijetko prima njegova pisma, pa ga moli za detaljnije obavijesti. Na zvoniku stolne crkve je izvješena narodna zastava.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Hesternae die intimo cum solatio excellentiae vestrae significandi gratiam habui quomodo intuitu violenti illius passus, qui nuper Viennae per partem deputationis huiusmodi eorsum exmissae contra excellentiam vestram evenerat, inter huiusmodi omnis conditionis homines, indies maior resensus manifestetur. Cum solatio hoc nuncio congruit circumstantia illa quod in urbe hac nostra, secus ac in plurimis Europae urbibus, recentissimo hoc tempore fieri intelligimus pax publica, personarum item ac rerum securitas hucusque Deo favente conservata fuerit.

Tristem hoc in respectu exceptionem facit folium volans, hodierna die in urbe hac propagatum, cuius exemplar isthuc demisse advolvo, ac subsecutae iam in sequelam tenoris eiusdem folii contra institutum huiusmodi sororum misericordiae violentae manifestationes iisque manifestata amandatio. Non dubito excellentiam vestram in negotio hocce circumstantialem relationem a reverendissimo domino canonico Vrachan, praefati instituti directore, qui tristibus scaenis interfuerat, obtenturam; praetermittere tamen nequeo quo minus et ego pro sincero illo, quo ex amore humanitatis erga praedictum institutum feror amore, sensa mea breviter excellentiae vestrae demisse adaperiam.

Imprimis ex contemplatione adiacentis folii volantis manifestum fit illud essentialibus requisitis, quibus vel sub liberrimo praelo omne huiusmodi productum instructum esse oportet, destitui: nam nec nomen auctoris nec typographi in eodem conspicietur, manifesto argumento proculsum esse idem ab homine maligno, iuventutis patriae nobilissimo erga rem communem amore, prout et defectu maturioris experientiae turpiter abuti volente.

Civium ipsorum popularitate quaestionatum institutum plena in mensura gaudere vel inde manifestum est quod penes numerosa educandae pubi faeminei sexus in haud frequente urbe nostra destinata instituta sororibus tamen misericordiae notabilis 400 prope prolium educatio ultro ac lubentissime concredita habeatur, infirmorum cura alioquin nonnisi ab hoste humanitatis impeti queunte. In praesenti urbis nostrae desorganisationis epocha tum quoad praepositum meritum, tum etiam quoad alias quae per hoc ipsum portenduntur violentias, quemadmodum omnium bonorum, ita et spes unice in alto excellentissimi domini baronis bani praesidio requiescunt, quem per fidedignos viros nuper Vienna reduces eo curas suas potissimum directurum cum solatio intelleximus, ut personarum rerumque securitas tanquam necessaria boni publici conditio tuta praestetur; alioquin nec aliud expectari licet a viro qui hactenus etiam vitam suam statui sacraverat securitati publicae destinato, ut adeo gratiosam excellentiae vestrae praesenti in merito apud praeaudatam suam excellentiam banalem interpositionem non tantum respectu ex eo, quod comodis humanitatis destinatum hoc institutum in munificentia excellentiae vestrae fundamentum habeat, sed et qua Zagrabien-sis urbis, imo totius regni fidelis civis praesentibus interpellare praesumam.

Sustineo isthic subiungere quod ex domino fiscale Rober, heri Vienna reduce, intelligendo excellentiam vestram recentiore hoc tempore raras litteras meas percepisse, eo magis angi debeam, quo verius est me frequentius excellentiae vestrae super huiatibus eventibus demissas relationes praestitisse atque propterea excellentiae vestrae supplicare necessitar quo me hoc sub respectu pro alto suo nutu certiore reddi facere dignetur.

Altis devotus gratiis, profunda cum submissione emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall.

Zagrabiae, 12. Aprilis 1848.

Vexillum nationale, prout in plerisque aedibus et institutis publicis, ita etiam in thuri cathedrali expositum cernitur.⁴⁶

NAZ, A. praes. 283/1848.

⁴⁶ dopisano: Zengevall Franciscus, comes curialis, provocationem ad publicum Zagrabien-sis quoad exturbandas sorores misericordiae datam cum informatione substernit.

Priložena je cedulja s tekstom: *In casum si suam excellentiam banalem citius borsum venire contigeret, quam meae praesentes Viennam pertingant, eandem suam eodem sensu informaturus et allocutus sum.*

Priložen letak "Gradjani! Prošlo je vreme farizeom...".

22.

1848. travanj 14. Beč

Biskup Juraj Haulik kanoniku Petru Šatvaru.

Veliku mu je utjehu donijelo ono što je iz raznih izvora saznao o raspoloženju koje u Zagrebu vlada o njemu. U svim krajevima Ugarske prelati su izdali okružnice biskupijskom svećenstvu, pa bi to trebalo što prije učiniti i u Zagrebačkoj biskupiji. Smatra da je bolje da okružnicu izda konzistorij nego sam biskup; Šatvar neka se osobno pobrine za to i ako treba sazove izvanredni konzistorij. Treba poticati vjernost kralju i vlastima, zagovarati vrline vjere, mira, marljivosti. Kipar Sikinger gotovo da je dovršio narudžbu za stolnu crkvu pa se narudžba više ne može otkazati. Narudžbu za oltar treba isplatiti, a ako bi bilo nužno, bolje je odgoditi nabavku orgulja. Ne bi bilo loše građanima Kaptola, Nove Vesi i Vlaške Vesi prenijeti biskupovu zahvalnost za njihovu izjavu o privrženosti. Što se tiče projekta o smanjenju broja radnika i slugu, treba voditi računa o tome da su mnoga selišta napuštena i da ih se uz neku naknadu može dati otpuštenim osobama; i bez dominalnih davanja bit će od nemale koristi.

Reverendissime domine canonice!

Gasparich matutinis hodiernae diei feliciter isthuc pertigit et fidei suae commissa rite custodivit cunctaque in plena sua integritate mihi consignavit; quo nomine reverendissimae dominationi vestrae prout et domino canonico Moyses singulares ago gratias.

Quae de senioris maiorisque incolarum Zagrabiensium partis erga me sensu pluribus canalibus ad me relata sunt, non poterant non lenimen adferre animo meo ex noto eventu graviter sane affecto. Plurimum autem coepi solatii ex literis venerabilis capituli mei cathedralis quibus tenore isthic adiacentium illico respondendum existimavi.

Advoluto sub 1 provocatorias comitatus Zaladiensis litteras relate ad plebem per curatores animarum ad pacem et tranquillitatem rectumque ordinem conservandum disponendam. Currentales idgenus plerique, ut observo, Hungariae praesules ad clerum dioecesanum dimiserunt. Cum igitur propterea, tum ad evitandam qualemcunque hac in parte subsumptionem, ad meum etiam dioecesanum clerum aliqua idgenus provocatio esset et quidem citra ullam moram dimittenda. Cogitabam ipse in chartam conicere circulares huiusmodi, sed in his rerum adiunctis variaque animorum erga me disposi-

tionem vix esset possibile eam rei indere formam easque diligere expressiones, quae non alicui ab una vel alia parte subsumptioni forent obnoxiae. Optimum itaque puto futurum, si currentiales idgenus ex parte consistorii fuerunt dimissae omni cum circumspectione adornandae. Imprimis non sint nimium longae, in multis enim verbis non facile potest evitari peccatum. Tum tota rei essentia ad firmandam erga suam maiestatem sacratissimam et legitimam superioritatem fidem et fiduciam dirigatur, utque ob oculos sistatur populo eum tanto magis coram Deo et conscientia obligari ad gratitudinem, quanto ampliora consecutus est beneficia eumque sic tantum his emolumentis stabiliter perfruiturum, si pacis, moderationis, benevolentiae erga omnes studia fuerit consecutus, si religioni suae Christianaeque virtuti studuerit, si se laboriosum, solertem praestiterit etc. Currentialium harum expeditionem velit quaeso reverendissima dominatio vestra peculiariter sibi cordi sumere deque his meis obtutibus venerabile consistorium, etiamsi extraordinarius consessus fuerit indicandus, sine mora edocere.

Repraesentationes ad altiora dicasteria adornatae aut adornandae mihi utique pro subscriptione addita, si necessarium visum fuerit in peculiari casu, brevi informatione, eunt submittendae.

E litteris Monachio a sculptore Sikinger acceptis intelligo phaldistorium episcopale cum reliquis sellis⁴⁷, quatuor item repraesentationibus e passione Salvatoris nostri desumptis, iam paene paratas esse proque festis Pentecostalibus Zagrabiam promovendas, sed et complures ex decem illis status acceptas, ut adeo revocationi haud amplius suppetat locus. Medietatem summae pro restantibus duabus fenestris deponendae, ut innui, persolvam, sed vero ad posteriores solutiones me non potero immittere, proventibus episcopalibus actu iam ita accisis ut quomodo ex currentibus redditibus vel absolute necessariis prospicere possim non perspiciam. Ceterum ecclesia nostra cathedralis summam illam pro altari conventam poterit absque ulla sui enervatione persolvere et potius novi organi procuratio proroganda erit, quam committendum ut tam nobile secus et diu iam desideratum opus maneat incompletum. Quoad potui lubenter adstiteri dilectae meae sponsae, impossibilia certo nec ipsa desiderabit.

Non esset fortasse seu noxium seu superfluum si reverendissima dominatio vestra in praesentiam sui et domini comitis curialis capitularis evocaret

⁴⁷ O radovima u katedrali Anselmo Sikinger izvješćuje u pismu pod oznakom NAZ, A. praes. 265/48.

primores civium Capitularium et Novovillanorum eisque nomine meo declararet mihi gratissimam accidisse declarationem suam intuitu mei venerabili capitulo porrectam, me de sincero ipsorum erga me studio nunquam dubitasse eosque certos esse cupere me, sicut hucdum, sincera studia omnesque conatus meos in religionis sanctae, dioeceseos meae, charae patriae et imprimis civitatis Zagrabiensis commoda impenderim, bonum eatenus testimonium perhibente conscientia mea, sic et in posterum, quoadusque divinae providentiae placuerit me in hac sede episcopali tolerare, nunquam officio meo defuturum omnimodeque elaboraturum, ut suae in me locatae fiduciae quo fieri licuerit plenius respondeam, rumorem deo eo sparsum quasi non plene favorabilis nuperinae deputationis effectus quaqua sui parte in me recidat prorsus ab omni veritate esse alienum eumque tota antea vitae meae tenore refelli ac id fidedignis etiam testimoniis, si opus foret, comprobari. Idem fieri rogo cum primoribus communitatis Vici Latinorum in praesentia comitis curialis Zengevall.

In proiecto reducendorum officialium et servitorum eo etiam reflectendum erit, quod multae adsint sessiones desertae quae in qualemcunque amittendi servitii compensationem possent conferri individuīs dimittendis, cessantibus cunctis dominalibus oneribus non exiguam utique utilitatem praestituras. Nescio quae sint oeconomorum et signanter praefecti Udvardy ideae, quae plana circa futuram administrandae oeconomiae rationem.

Commendo me pretioso ad aram precibus et ugi cum benevolentia persisto, reverendissimae dominationis vestrae devinctissimus in Christo.

Confido exercitia spiritualia in arce solito alias more asservari, mihi, proh dolor, non est concessum partem in iis capere, quod dudum dulci, sed fallaci spe praecipiebam.

Magnifico domino assessori Lentulay velit, quaeso, meo nomine gratias agere reverendissima dominatio vestra pro testato suo hac quoque in temporum calamitate erga me affectu litteris nuper expresso.

P.S. Conclusis praesentibus redditae sunt mihi vix mensae cum Gasparich assidenti litterae Zengevallianae, estafetaliter horsum perlatae, tristi sane et novis animum meum vulneribus afficientis argumenti. Phanatismi impietatisque hunc gradum in qualicumque publici Zagrabiensis parte mihi certe nunquam fuissem imaginatus: quippe ut innocentes istae totamque suam vitam pauperum servitio et infirmorum sublevationi vere heroica virtute consecrantes personae, quas et ferox illa saculi prioris et praesens communis-

tarum revolutio Gallica intactas reliquit, quamvis centena illic teneant domicilia, quas tota secus Europa impio radicalismo Helvetico excepto, immo Americae populi, protestantes Berolinenses, Arabes Algeritani, Iudaei ac Mahomedani Constantinopoli et Smyrnae summo honore prosequuntur, ut inquam insontes et beneficae hae personae in eminenter catholico Croatiae regno eiusque metropoli tam indignae persecutioni fiant obnoxiae. Vere tristia haec sunt temporis indicia et terribilem Dei poenam portendunt. Ceterum ex genericis Zengevallii expressionibus quid propriae rei subsit, non potui satis intelligere neque estaffetae propterea expediendae sufficiens videbatur ratio subversari: abhinc enim peremptorium malo remedium adferri non potest. Interpellanda potius illico fuisset iurisdictio et comitatensis et civica ac pro re nata militaris, indignitas rei nationali gardae civibusque ob oculos ponenda et periclitanti securitati publicae quibusvis aptis remediis succurrendum. Excellentissimus banus noster nil certo negliget hac in parte, sed conatus studiaque bonorum omnium coniungenda sunt. In reliquo quoad litteras ad me scriptas nihil est quod sollicitetur comes curialis, cunctis enim ad me scriptis recepi quod ei significari peto.

NAZ, A. praes. Ad 225/48. Konzept. U prilogu dopis Zaladske županije.

23.

1848. travanj 16. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Prilike su se ovdje popravile i biskup se mirno može vratiti i čak kretati gradom. Mnogi su ponudili pomoć, a neki su tražili od njega da uputi poziv biskupu da se vrati. Jučer je ustanovljen komitet za javnu sigurnost kojem je podčinjena narodna straža.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Adiuncta nostra isthic meliorem faciem nanciscuntur et, quod altam excellentiae vestrae personam attinet, ita comparata sunt ut nullum mihi dubium sit excellentiam vestram non saltem quieto animo ad nos redire, verum etiam omni in tranquillitate in urbe hac versari posse. Cives enim non saltem inferiorum iurisdictionum, verum etiam Superioris Urbis omnimodam assistentiam offerunt, imo vero non pauci me requisiverunt ut excellentiam

vestram ad ocius redeundum interpellarem. Constitutum etiam est hesternum unum quod securitate publicae invigilabit et cuius ordinibus tota nationalis garda subordinata est. Dum haec summa cum voluptate ad altam excellentiae vestrae notitiam perfero, spe firma laetor obventuram nobis propediem gratiam excellentiam vestram in medio nostri venerandi.

Qui altis gratiis in osculo sacrarum manuum omni cum submissione perenno, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall, m.p.

Zagrabiae 16. Aprilis 1848.⁴⁸

NAZ, A. praes. 295/48.

24.

1848. travanj 17. Zagreb

Kanonik Ivan Kralj biskupu Jurju Hauliku.

Čestita mu rođendan i imendan i pouzdaje se u Boga da će oni koji biskupu predbacuju zbog događaja u svezi s izaslanstvom u Beču biti ismijani. Takvi se ne trebaju uzdati u ovdašnju mladež jer je ona već stavljena pod nadzor gradskog poglavarstva. I pokretač nedavnog napada na sestre milosrdnice morao je pobjeći iz grada. Obavljaju se pripreme za doček bana i sprema posebna rasvjeta.

Excellentissime, illustrissime ac revrendissime domine praesul, domine praelate mihi gratiosissime!

Pietatis profundissimaeque reverationis meae officium, quod alias faventioribus temporum adiunctis ipse coram, balbutientibus licet verbis, ast exuberante pectoris sensu gestienteque gaudio excellentiae vestrae depromere in deliciis habui, id hac vice recurrente faustissima natali et gloriosa onomasi excellentiae vestrae tacitis suspiriis ministerio epistolae huius demississime exequi sustineo, eo quidem ardentioribus votis quo ampliore ope divina et adiutorio prima subsellia inter procellosas has fluctuationes egere conspiciun-

⁴⁸ Haulikov pripis: *Facit ad notitiam.*

tur. Deprecor itaque Deum optimum maximum assiduisque precibus efflagitare non desinam ut genuina haec festivitas excellentiae vestrae inter prosperiores ac in praesentiarum cunctos nos urgent constellationes, uberrimo sanitatis, fortunarum omnigenaeque benedictionis divinae proventu innumeris adhuc vicibus recurrat, quatenus pastore incolumi tuta sit salus ovium, adversarii autem confundantur et compungantur ad paenitentiam!

Quamvis autem nonnihil verear ne livor et vafricies paucorum nectendis ex emansione excellentiae vestrae commentariis in malam partem abuti pergat, confido tamen in Domino illos, qui Viennae classicum nefariae declarationis ementito nationis nomine contra excellentiam vestram sustollere praesumpserunt, ridiculos et ridendos fore. Quidquid enim testibus annalibus alumni instituti polytechnici Parisiis anno 1830. aut iuventus universitatis Viennae nuper patraverit, incassum osores recti ordinis a vola inconsulta iuventutis huiatis praesidium expectabunt, ipsa enim iuventus haec iam ad cancellos redacta et iurisdictioni magistratus civici subordinata est; dein ista apud nos qualiscunque evolutio politica non illum, quem in memoratis civitatibus characterem habet. En auctor nupernae stolidae contra praeclaras sorores misericordiae demonstrationis communem resensum provocavit et securitati suae prospecturus, mox ex urbe pedem etulit.

Iam hic sensim fiunt apparatus pro illuminatione in honorem adventuri illustrissimi baronis bani adornanda; ab impulsu, quem hic Dominus daturus est, utique multum pendebit; concedat Omnipotens ut tantae expectationi tantumque multiformibus indigentis sufficere possit!

Ceterum dignetur, excellentissime domine, pro sua sapientia accomodare temporum momenta pro optatissimo sui reditu ne simus orphanii; ego enim existimo et Deo propitio firmiter credo, quandocumque paterna sua et gratiosissima praesentia nos consolari dignata fuerit excellentia vestra, eandem publici amoris excubiis tutam et securam fore, imo hanc qualemcunque tribulationem palmam gloriae excellentiae vestrae ad exemplum aliorum magnorum praesulum adaucturam. Sit quamcumque magnum improborum vulgus, sit malis invisa probitas, virtus tamen est sui praemium et merces maxima et momentanea tribulatio aeternum gloriae pondus operatur.

Queis gratis devotus, profundissima cum veneratione in osculo sacrae dexterae pusevero, excellentiae vestrae ad tumulum usque devotissimus cliens, Ioannes Kraly.

Zagrabiae, 17. Aprilis 1848⁴⁹.

NAZ, A. praes. 306/1848.⁵⁰

25.

1848. travanj 21. Zagreb

Dvorski župan Franjo Zengeval biskupu Jurju Hauliku.

Iz jučerašnjeg razgovora s banom zaključio je da biskup za Uskrs najvjerojatnije neće biti u Zagrebu. Osim pometnje koju su izazvali nazočnost prozelita iz Pešte i glasine o dolasku Turopoljaca, u gradu je mirno. Jučer je jedno izaslanstvo došlo pred bana i zatražilo da se pregleda kraljevinski arhiv, a njegova vrata zapečate, jer je arhivar Kušević dao neke dokumente ljudima iz svoje stranke i tako izgubio povjerenje. Ban je to odobrio. Jučer su trebali doći turopoljski suci da iz banovih usta prime naredbe radi očuvanja reda i mira, ali još uvijek nisu došli. Priča se da je došao njihov podžupan Pogledić i rekao da ne mogu primati naređenja od bana dok se ne izvrši njegova instalacija.

Excellentissime, illustrissime ac reverendissime domine praesul, domine domine mihi gratiosissime!

Paucis illa verba, quae cum sua excellentia banali heri faciendi occasione nactus eram, spem non faciunt ut, quod tam copiosi excellentiae vestrae devotissimi cultores certum tenebant et avidae etiam precabantur, excellentiam vestram pro festis sacratissimae Paschatis personaliter venerandi gratia nobis obtingat; indulgere ideo dignabitur excellentia vestra quam gratiosissima ut pro imminente onomastica, quam et hanc consequente natali die, devota sensa praesentibus exprimere ausim, eo continuo directa ut Deus optimus maximus excellentiae vestrae longaequam adhuc vitam et constantem valetudinem largiri dignetur. Transibunt, excellentissime domine, atrae istae turgidaeque quae cervicibus nostris incumbunt nubes et resplendescet iterum sol ad meliora nostra fata. Divina providentia iustam causam nunquam deseruit et in hac excellentiae quoque vestrae causa optimum securissimumque protectorem

⁴⁹ Ivan Kralj (Varaždin, 12. svibnja 1792), kancelist u biskupskoj pisarnici, 1823. župnik u Pokupskome, 1836. postaje kanonikom, a 1845. opatom sv. Marije de Uhod.

⁵⁰ 18. travnja Kaptol čestita Hauliku imendan i moli ga da se vrati u Zagreb. NAZ, A. praes. 242/48.

inventura est quo et illi, quibus nunc malevolus inest spiritus, gravem excellentiae vestrae illatam iniuriam agnoscant et ad saniora redeant.

Praeter confusionem quam nuper praesentia proselitarum Pestiensium, tum false sparsus rumor de adventu Turopolitanorum, causaverat, utcunq̄ue nunc quieti sumus. Multi sunt opinionis excellentiam vestram hodie aut cras omnimode redituram, non est tamen dies qua vigesies non interrogarer quandonam excellentia vestra reditura sit.

Heri intra pauca momenta formavit se deputatio et petium illud suae excellentiae banali proposuit ut, quod vestigia adessent dominum regni archivarium Kussevich plura documenta suae partis hominibus ex archivo regni suppeditavisse, idem proinde fidem suam violaverit, archivum regni revideatur, quod vero dominus archivarius abesset porta archivi interea obsigilletur et ibidem vigilia ponatur, quod etiam bano assentiente statim effectuatum est. Kussevich heri vesperi redierat deque interventis edoctus mox iterum hodie mane abscessit.

Turopolitani iudices ex dispositione bani hodie horsum comparere debuissent pro recipienda ex ipsius ore in viatione in obtutu ad observandam pacem et quietem publicam; interim usque in praesens momentum non comparuerunt, sed audire est venisse vicecomitem ipsorum Pogledich ut suae excellentiae declaret illos nullas eiusdem sua excellentiae ordines ante installationem recipere posse. Domini Possavani magistratuales plebem eiatem multum exagitare referuntur. Ex incidenti quod isthic stativantis regiminis duae centuriae Carlostadium transtire debuerint, quatuor centuriae ex Varasdinensi confinio horsum dispositae sunt.

Altis devotus gratiis, omni cum submissione in osculo sacrarum manuum emorior, excellentiae vestrae humillimus devotissimus servus, Franciscus Zengevall, m.p.

Zagrabiae, 21. Aprilis 1848.⁵¹

NAZ, A. praes. 298/48. i 306/48.

⁵¹ Haulikov pripis: *Facit ad notitiam.*